

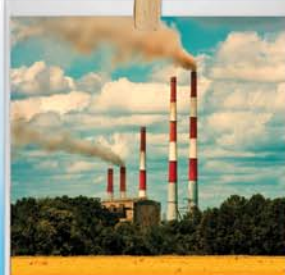
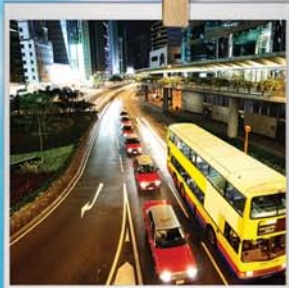

ISSN 1905-7245

JWP

Japan Watch Project

Vol.4 No.1 ปี 2554

สัมภาษณ์ รศ.ดร. โสภารัตน์ จารุสมบัติ ต่อประเด็น
สิ่งแวดล้อม การค้า การพัฒนาและบทบาทของญี่ปุ่น

การศึกษาทางกฎหมาย และการพัฒนาเครื่องมือ
ทางเศรษฐศาสตร์เพื่อประเมินผลกระทบทาง
เศรษฐกิจจากการจัดทำความตกลงหุ้นส่วน
เศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น โดยคำนึงถึงต้นทุนสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาระบบการระงับข้อพิพาททางเลือกในคดี
สิ่งแวดล้อมของประเทศไทย : ศึกษาเปรียบเทียบกับ
ประเทศญี่ปุ่น

สารบัญ

บทบรรณาธิการ	1
แฉดววงวิจัย	2
การประชมววิชาการระดับชาติเครือช่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 4 ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	
สรรพแสง/Rays of Light “Environment”	6
บทสัมภาษณ์	8
สัมภาษณ์ รศ.ดร. โสภารัตน์ จารุสมบัติ ต่อประเด็น สิ่งแวดล้อม การค้า การพัฒนาและบทบาทของญี่ปุ่น	
Current Issues	21
สรุปการบรรยายเรื่อง การเปลี่ยนแปลงระเบียบการเมืองในเอเชียตะวันออก (ตอน 2) โดย Prof. Dr. Takashi Shiraiishi (กรรมการบริหาร คณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี สำนักนายกรัฐมนตรี ประเทศญี่ปุ่น) ฐานิตา แยมสิริ (ผู้ถอดความ)	
บทความพิเศษ	25
การพัฒนาาระบบการระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย : ศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่น ชาญวิทย์ ชัยกันย์	
รายงานการวิจัย	36
โครงการ “การศึกษาทางกฎหมาย และการพัฒนาเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์เพื่อประเมินผลกระทบ ทางเศรษฐกิจจากการจัดทำความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น โดยคำนึงถึงต้นทุนสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์” สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม	
Japan Anatomy	43
การกลับมาของระบบลูกขุนในคดีอาญา นุตประวีณ์ สมดี	
คันความคิด	47
Globalization and Sustainability เอกสิทธิ์ หนูนนกัคดี	
The Other Side of the Sun	

บทบรรณาธิการ

ในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมจัดเป็นประเด็น Low Politics เรื่องสิ่งแวดล้อมถูกนับเป็นปัญหาสำคัญร่วมกันของทุกชาติ อาจจะถูกกล่าวได้ว่าทุกประเทศเห็นด้วยและสนับสนุนการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโดยหลักการ แต่ในทางปฏิบัติแล้วแต่ละประเทศมีความเห็นที่แตกต่างกันตามกรณี เป็นต้นว่า สหรัฐอเมริกาไม่ลงนามในพิธีสารเกียวโต จีนมีอัตราการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มมากขึ้นและมีแนวโน้มจะเพิ่มสูงขึ้นต่อไป ในขณะที่ญี่ปุ่นเองแม้ว่าจะมีการรณรงค์เรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศและล้างมลพิษคาร์บอนฯ ต่ำ แต่ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าให้ความสำคัญกับการขายเทคโนโลยีมากกว่า

สิ่งแวดล้อมไม่ได้เป็นประเด็นในพื้นที่ Low Politics เพียงพื้นที่เดียว แต่ยังคงครอบคลุมและเกี่ยวพันกับพื้นที่ทางด้านเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศด้วย ปัญหาสิ่งแวดล้อมในบริบทนี้จึงไม่ได้เป็นพื้นที่ของความร่วมมือเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นพื้นที่ของการแข่งขัน ต่อสู้ ต่อรอง โดยมีผลประโยชน์แห่งชาติของแต่ละประเทศกำกับ

จึงเป็นที่มาของข้อเสนอบางประการเกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมว่า การจะทำให้การรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นจริงได้นั้น ควรจะต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับประเด็นอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ความเป็นธรรม และความเท่าเทียม

JWP ฉบับนี้ จึงขอเสนอข้อมูลบางส่วนของความสัมพันธ์ดังกล่าว ผ่านบทความและคอลัมน์ต่างๆ ของวารสาร และหวังว่าจะเป็นประโยชน์ในการเปิดมุมมองใหม่ในประเด็นสิ่งแวดล้อมบ้างพอสมควร.

การประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในไทย ครั้งที่ 4

วันที่ 14-15 ตุลาคม 2553
ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การประชุมวิชาการระดับชาติของเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย นับเป็นกิจกรรมหลักของเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ซึ่งจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี ซึ่งกิจกรรมนี้ถือเป็นเวทีให้นักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาได้มีโอกาสนำเสนอและเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของตน ออกสู่สาธารณะ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ให้นักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศได้พบปะหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเปิดโลกทัศน์ทางด้านญี่ปุ่นศึกษาในสาขาวิชาต่างๆ ให้กับผู้เข้าร่วมการประชุม ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นโอกาสเสริมสร้างและขยายความสัมพันธ์ของเครือข่ายนักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาให้มีความก้าวหน้ามากขึ้น

สำหรับปี 2553 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้รับเกียรติให้เป็นเจ้า

ภาพจัดการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 4 โดยมีหัวข้อหลักของการประชุม คือ **“ทบทวนความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย-เมกโขง”** (Rethinking: Japan-Thailand-Mekong Relations) ในระหว่างวันที่ 14-15 ตุลาคม 2553 โดยคณะมนุษยศาสตร์ และศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นสำนักงานชั่วคราวในการดำเนินการติดต่อประสานงานดำเนินกิจกรรม ผลงานที่นำเสนอในการประชุมในครั้งนี้ มาจากนักวิชาการ นักวิจัย และนักศึกษาระดับปริญญาโท-เอก ของสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งในประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น

การประชุมวิชาการครั้งนี้ ได้เปิดรับสมัครผู้ที่สนใจเข้าร่วมการประชุม และส่งบทความทางวิชาการในสาขาวิชาต่างๆ เพื่อนำเสนอในการ

ประชุม ซึ่งมีผู้ส่งบทความเข้าร่วมการคัดเลือก รวมทั้งสิ้น 66 บทความ จากมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนด้าน ญี่ปุ่นศึกษาและภาษาญี่ปุ่นทั่วทุกภูมิภาคของ ประเทศไทย รวมทั้งจากประเทศญี่ปุ่นด้วย โดยทางผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาคัดเลือก ผลงานให้นำเสนอในการประชุม รวมทั้งสิ้น 53 บทความ ซึ่งประกอบไปด้วยบทความทางด้าน ภาษาศาสตร์ วรรณคดี รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ การศึกษาทั่วไป และการเรียนการสอนเกี่ยวกับ ภาษาญี่ปุ่น และหลังจากการประชุม คณะกรรมการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย จะจัดทำเอกสารหลังการประชุม เพื่อเป็นการ เผยแพร่ผลงานในลำดับต่อไป

การจัดการประชุมครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างดียิ่งจาก Japan Foundation Bangkok สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) คณะกรรมการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาใน

ประเทศไทย (Japanese Studies Network : JSN) โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น (Japan Watch Project) ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา และสาขาวิชา ภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ และความร่วมมือของนักวิชาการด้าน ญี่ปุ่นศึกษาทั้งในประเทศ และจากประเทศเพื่อน บ้านที่กรุณาเข้าร่วมและส่งบทความทางวิชาการ ของท่านมานำเสนอในการประชุมครั้งนี้ ขอ ขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ภาพรวมของการประชุม

การประชุมครั้งนี้ จัดขึ้นระหว่างวันที่ 14-15 ตุลาคม 2553 ณ ตึก HB7 คณะ มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีผู้เข้า ร่วมซึ่งเป็น อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และผู้ที่สนใจทั่วไป ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ จากมหาวิทยาลัย

ทั้งในประเทศและต่างประเทศ และหน่วยงาน
ต่างๆ ทั่วประเทศ รวมทั้งสิ้น 166 คน โดยวันที่
14 ตุลาคม 2553 ในช่วงเช้าได้มีพิธีเปิดซึ่งจัดขึ้น
ณ ห้องประชุมหม่อมหลวงด้อย ชุมสาย ณ อยุธยา
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ในช่วงของพิธีการ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร
วิชชวัลลค์ ประธานคณะกรรมการเครือข่ายญี่ปุ่น
ศึกษาในประเทศไทย ได้กล่าวรายงานความเป็น
มาของการจัดประชุมวิชาการระดับชาติครั้งนี้
จากนั้นเป็นการกล่าวต้อนรับโดย ศาสตราจารย์
ดร.พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ การกล่าวเปิดโดย Mr. Masahide
SATO รักษาการแทนกงสุลใหญ่ ญี่ปุ่น
ณ นครเชียงใหม่ กล่าวแสดงความยินดีโดย
Mr. Katsumi KAKAZU ผู้อำนวยการ Japan
Foundation กรุงเทพฯ และ รองศาสตราจารย์
โรม จิรานุกรม คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ การ
ประชุมวิชาการระดับชาติในครั้งนี้ได้รับเกียรติ
จาก Dr. Shinya Aoki, Counsellor Embassy
of Japan in Thailand ปาฐกถา นำ เรื่อง
“Rethinking: Japan-Thailand-Mekong
Relations” จากนั้นเป็นการอภิปรายในหัวข้อ
เดียวกัน โดยวิทยากร จาก 4 ประเทศดังต่อไปนี้

-ประเทศไทย: ศาสตราจารย์ ดร.ยศ
สันตสมบัติ

(อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่)

-ประเทศเวียดนาม: Dr. Phan Hai Linh
(Head of Department of Japanese
Studies, Faculty of Oriental Studies,
University of Social Sciences and Hu-
manities, Vietnam National University)

-ประเทศลาว: Dr. Bounlouane Doua-
ngneune

(Deputy Director Laos-Japan Human
Resource Development Institute)

-ประเทศกัมพูชา: Dr. Sorin Sok
(Research Fellow the Cambodian
Institute for Cooperation and Peace)

ในช่วงบ่ายเป็นการแบ่งห้องย่อยเพื่อนำ
เสนอบทความทางวิชาการ หลังจากการนำเสนอ
ผลงานทางวิชาการในแต่ละห้องเสร็จสิ้น
ผู้วิพากษ์ได้กล่าวสรุปประเด็นสำคัญในการนำ
เสนอบทความในแต่ละสาขา

สำหรับในวันที่ 15 ตุลาคม 2553 ในช่วง
เช้าเป็นการบรรยายพิเศษ โดย Prof. Jean-
Claude Hollerich, Sophia University, Japan
เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย และ
ประเทศญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา” และจากนั้น
เป็นการนำเสนอเสนอบทความทางวิชาการจนถึงช่วง
บ่าย หลังจากการนำเสนอผลงานทางวิชาการใน
แต่ละห้องเสร็จสิ้น ผู้วิพากษ์ได้กล่าวสรุปประเด็น
สำคัญในการนำเสนอเสนอบทความในแต่ละสาขา และ
เข้าสู่พิธีการปิดการประชุม ณ ห้องประชุมหม่อม
หลวงด้อย ชุมสาย ณ อยุธยา โดยการกล่าวสรุป
ภาพรวมการดำเนินงาน และกล่าวปิด โดย
รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์
ประธานจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ
เครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 4
และ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร วิชชวัลลค์
ประธานคณะกรรมการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาใน
ประเทศไทย ในช่วงท้ายของพิธีปิด อ.นิศการ
ทองนอก กรรมการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาใน
ประเทศไทย (JSN) ได้ให้เกียรติขึ้นมารับมอบการ
เป็นเจ้าภาพการจัดการประชุมวิชาการเครือข่าย
ญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 5 ในฐานะ
ตัวแทนกรรมการจัดงานประชุมในครั้งต่อไป ณ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

หลังเสร็จพิธีการปิดการประชุม ในช่วงเย็นวันที่ 15 ตุลาคม 2553 ทางคณะมนุษยศาสตร์ได้จัดกิจกรรมทัศนศึกษาเพื่อให้ผู้เข้าร่วมการประชุมทุกท่านได้มีโอกาสเยี่ยมชมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสักการะครูบาศรีวิชัยหรือพระศรีวิชัยชนะภิกขุ นักบุญแห่งล้านนาไทย ซึ่งเป็นที่รู้จักในฐานะผู้สร้างถนนทางขึ้นพระธาตุดอยสุเทพ และแวนนัมสการพระเจ้าเก้าตื้อ ที่วัดสวนดอกหรือวัดบุปผาราม ซึ่งเป็นวัดคู่เมือง

เชียงใหม่ วัดสวนดอกเป็นพระอารามหลวงที่สำคัญวัดหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ สร้างขึ้นอย่างสวยงามด้วยสถาปัตยกรรมแบบล้านนา นอกเหนือจากสถาปัตยกรรมที่สวยงามดึงดูดให้นักท่องเที่ยว และผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาเยี่ยมชมสักการะแล้ว วัดแห่งนี้ยังเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่พุทธศาสนาที่สำคัญของเชียงใหม่อีกด้วย.

“Environment”

“Japan would play an increasing role with agreements on transnational issues of economy, security, human rights, biological diversity, environment and global warming.”

Naoto Kan

Japan Prime Minister

Policy speech at the 176th Extraordinary Session of the Diet

1st October 2010

“งานสิ่งแวดล้อมไม่ใช่งานสังคมสงเคราะห์ หากเป็นเรื่องที่ต้องใช้อำนาจรัฐมากำหนดว่าสิ่งไหนทำได้สิ่งไหนทำไม่ได้ เพื่อรักษาระบบนิเวศธรรมชาติของเราไว้”

รศ.ดร. เสกสรรค์ ประเสริฐกุล

อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในวารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 26 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2543 หน้า 136.

“I bought a bike about a week ago. I use it to transport myself to and from work so it already did about 100 kilometers. That’s a couple of kilos of CO2 saved right there. However, it is the stated policy of the Danish government to sell unused carbon quotas. The money they use on tax cuts for the rich and for companies. Thus, my green investment and biking effort is funding luxury yachts, stock market speculation and I don’t know what else.”

Wolfgang Sachs

Honorary Professor, University of Kassel

Speech on “sustainable development versus economic growth”

10th August 2010

<http://www.green-blog.org/2010/08/10/wolfgang-sachs-on-sustainable-development-vs-economic-growth/>

“A real challenge is to encourage interdisciplinary work. One can’t make much difference in improving the environment without recognizing the long-term interrelationships between humans, their cultures, their political and economic institutions, and how these impact ecological systems.”

Elinor Ostrom

Distinguished Professor, Indiana University

The Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel
2009

“12 Questions to...”, Gaia 15/4 (2006): 244-248.

<http://www.indiana.edu/~workshop/reprints/gaia.pdf>

สัมภาษณ์ รศ.ดร.โสภารัตน์ จารุสมบัติ ต่อประเด็น สิ่งแวดล้อม การค้า การพัฒนาและบทบาทของญี่ปุ่น

ประเด็นสิ่งแวดล้อมที่ทั่วโลกให้ความสนใจมากที่สุดในปัจจุบัน คืออะไร?

ในปัจจุบัน ถ้าพูดถึงประเด็นสิ่งแวดล้อมที่ทั่วโลกให้ความสนใจมากที่สุด ก็คงไม่พ้นในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (Climate change) แต่ประเด็นที่น่าศึกษาจริงๆ นั้นมีอยู่หลายเรื่อง นอกจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศแล้ว ยังมีเรื่องของกากของเสีย (Waste) ของอันตราย และความปลอดภัยทางชีวภาพ ซึ่งก็เป็นประเด็นสำคัญ

อาจจะพูดได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เป็นประเด็นใหญ่ที่มีผู้ให้ความสนใจกันทั่วโลก (Global Issue) ในขณะที่ประเด็นของเสีย (Waste) เป็นประเด็นหลักที่เคยมีการพูดกันมาก่อนที่จะมาถึงในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ และก็ยังคงอยู่ในประเด็นปัญหาของโลกอยู่ แต่กระแสของความสนใจอาจจะถูกบิดไปอยู่ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเด็นเป็นปัญหาที่เราต้องให้ความสำคัญ เพราะเราอยู่ในโลก ซึ่งเราจะได้รับผลกระทบจากสองส่วนนี้มาก

ในประเด็นเรื่องของเสีย (Waste) มีสถานะอย่างไรในปัจจุบัน?

ตอนนี้ส่วนใหญ่ก็จะมองไปในประเด็นเกี่ยวข้องกับเรื่องของการค้า (Trade) และการลงทุนจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment) ซึ่งจะมีผลต่อการที่ก่อให้เกิดของเสียในประเทศอื่นๆ และการจัดการของเสียดังกล่าว ถ้ามองในระดับเวทีโลกและการเจรจา ระหว่างประเทศ ประเด็นเรื่องของเสีย ขณะนี้มันยังไม่ค่อยมีความคืบหน้าเท่าไรนัก จาก Basel Convention เป็น Basel Convention Ban Amendment แม้ว่าจะมีประเทศต่างๆ ได้ให้สัตยาบันไปมากแล้ว เพียงแต่ประเด็นเรื่องของเสียนี้จะมาผูกโยงในเรื่องของการค้าภายใต้ FTA มากขึ้น เมื่อเป็นในเรื่องของการค้า ความเป็นการค้ากับกากของเสีย ในเชิงสิ่งแวดล้อม ประเด็นของเสีย มันมักจะถูกมองว่าไม่ค่อยได้รับความสนใจเท่าไรนัก ซึ่งกระแสของการค้าจะครอบงำมากกว่า คนก็เลยมองว่าทำไมจะต้องไปพูดถึงเรื่องนี้ เนื่องจากการค้าเป็นแนวทางหลักในการพัฒนา

ประเทศต่าง ๆ มีบทบาทใดเรื่องของเสียอันตราย (Hazardous waste) อย่างไร?

ประเทศพัฒนาแล้วทั้งหลาย ส่วนใหญ่ก็จะเน้นไปที่การพัฒนาเทคโนโลยี ที่จะเข้ามาพัฒนาและแก้ไขปัญหเหล่านี้ ประเด็นที่สำคัญก็คือว่า ประเทศพัฒนาแล้ว ส่วนใหญ่จะค่อนข้างเจอกับข้อจำกัดที่ตัวเองพัฒนามาช่วงหนึ่งแล้ว และปริมาณของเสียค่อนข้างเยอะ เขาก็พยายามที่จะหาทางที่จะกำจัดของเสียตัวนี้ในหลายรูปแบบ ทางหนึ่งก็คือ ภายในประเทศตัวเอง ด้วยการพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัย และออกกฎหมายที่เข้มงวดมากขึ้น แต่ว่าในอีกทางหนึ่ง ก็คือ การกำจัดของเสียที่มีผลกระทบต่อประเทศกำลังพัฒนา ก็คือการนำของเสียออกไปยังประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ในรูปของการนำไปกำจัดในประเทศต่างๆ ซึ่งก็เกิดการเคลื่อนไหวว่า การทำแบบนี้มันไม่ได้สร้างความเป็นธรรมต่อโลกเท่าไรหรอก และมันก็ก่อให้เกิดปัญหาว่า ประเทศกำลังพัฒนาควรจะรับผิดชอบในเรื่องของการถ่ายโอนของเสียตัวนี้มาบ้าง นั่นก็คือ การเรียกร้องให้มีการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศ เรื่องการห้ามการเคลื่อนย้ายกากของเสียข้ามพรมแดน ที่เรียกว่า Basel Convention ขึ้นมา ซึ่งภายใต้ Basel Convention นี้ ก็จะบอกว่าการเคลื่อนย้ายของเสียจากประเทศใดประเทศหนึ่งที่เป็นภาคีต้องได้รับการอนุญาตก่อน ซึ่งหลังจากนั้น ก็จะมีสิ่งที่เรียกว่า Ban Amendment¹ ที่เป็นการขยายว่า การเคลื่อนย้ายของเสียต่อไปนี้ นอกจากจะต้องแจ้งกันล่วงหน้าแล้ว ยังต้องมีการรับภาระชดเชยค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายสิ่งเหล่านั้นด้วย

สำหรับข้อเรียกร้องต่าง ๆ ที่ประเทศกำลังพัฒนาเรียกร้อง ปัจจุบันมีสถานะอย่างไร และได้รับการตอบสนองอย่างไรบ้าง?

ในส่วนของ Ban amendment เอง ก็มีประเทศต่างๆ เข้าร่วมในการลงนามสนธิสัญญาค่อนข้างมาก ประเทศกำลังพัฒนาเองก็ให้ความสำคัญ เพราะได้ประโยชน์กับเรื่องนี้มาก ส่วนในประเทศที่พัฒนาแล้ว เขาก็มองว่า เป็นประเด็นสืบเนื่องมาตั้งแต่ Basel Convention เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ประเทศต่างๆ ค่อนข้างให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ ซึ่งมองในแง่ของการตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวต่อประเด็นต่างๆ ในเรื่องภายใต้ Basel Convention นี้ การให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ ได้รับการตอบสนองค่อนข้างดี เพราะว่าประเทศกำลังพัฒนา เป็นประเทศที่ได้รับผลกระทบค่อนข้างเยอะ และต้องการได้รับความช่วยเหลือ ทั้งในเรื่องของการชดเชยก็ดี ในเรื่องของการพัฒนาเทคโนโลยีก็ดี เพราะฉะนั้น การผนึกกำลังกันในเรื่องของการตอบสนองในประเทศเหล่านี้ ในประเทศกำลังพัฒนานั้นดีมาก

ส่วนในประเทศพัฒนาแล้ว ก็มีความพยายามที่จะเปลี่ยนรูปแบบจากการที่มันเคลื่อนย้ายอย่างชัดเจน และแฝงมาในรูปแบบของการค้าในการทำข้อตกลงทางการค้า อย่างน้อยสองรูปแบบคือ **รูปแบบที่หนึ่ง** เมื่อมีการทำความตกลงเกี่ยวกับการค้าเสรีจะมีการอนุญาตให้มีการนำผลิตภัณฑ์บางอย่างเข้ามาลงทุนในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งภายใต้ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ ก็มีการโต้เถียงกันค่อนข้างเยอะ ว่าค่าว่าผลิตภัณฑ์ที่ว่านี้ คืออะไร เพราะอย่างไรประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ประเทศญี่ปุ่น ก็มีการโต้เถียง

¹ ย่อจาก Basel Ban Amendment

กันค่อนข้างเยอะ เพราะว่า ญี่ปุ่นพยายามที่จะมองว่า ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่เข้ามาภายใต้การเจรจาเขตการค้าเสรี เขาตีความว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่เขาเรียกว่าเป็น Secondhand หรือ Used goods ซึ่งตรงนี้น้ำมันก็กลายเป็นของเสียของประเทศที่กำลังพัฒนา ก็เลยได้รับการต่อต้านอยู่เสมอ ในแง่ที่ว่า ถ้าเอาการค้าเข้ามาผูกพันกัน และมีเงื่อนไขต่อการเคลื่อนย้ายของเสียภายใต้ลักษณะการค้ามันก็ไม่ยุติธรรม **รูปแบบที่สอง** คือ เรื่องของการลงทุน ซึ่งเราก็จะรู้จักกันอยู่แล้วว่า ประเทศพัฒนาแล้วก็จะมีการลงทุนในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ รูปแบบของการลงทุนในปัจจุบันนี้ เขาก็พยายามเคลื่อนย้ายสิ่งๆ ที่เรียกว่า Dirty Industry ต่างๆ เข้ามาในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งพวกนี้ก็จะมีการเคลื่อนย้ายเกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาค่อนข้างเยอะ เพราะฉะนั้น การเคลื่อนย้ายสินค้าและการลงทุนของประเทศที่พัฒนาแล้ว อาจจะเป็นการรับของเสียและอุตสาหกรรมที่สร้างมลภาวะของประเทศกำลังพัฒนาได้

จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเคลื่อนย้ายของเสีย ภายใต้การค้าและการลงทุน ทำให้มีปัญหาความขัดแย้งและผลกระทบเกิดขึ้นหรือไม่ อย่างไร?

มีหลายกรณีด้วยกัน ที่จริงก่อนหน้านี้มันก็มีปัญหาเกิดขึ้นอยู่แล้ว แต่พอมีเงื่อนไขของการเปิดเขตการค้าเสรีมากขึ้น ก็ยิ่งทำให้ปัญหาเหล่านี้มันมีมากขึ้น ถ้าถามว่ามีหลักฐานหรือไม่ ก็เคยมีการศึกษาเพิ่มเติมกันว่า หลังจากที่ทำเขตการค้าเสรีกันแล้ว จะมีการเคลื่อนย้ายสิ่งของเสียภายใต้การค้าเสรีมากน้อยแค่ไหน และก็พบว่ามีการนำเข้า สิ่งๆ ที่เรียกว่า Used goods จากประเทศที่พัฒนาแล้ว อย่างประเทศญี่ปุ่น เช่น ซีเมนต์ กากซีเมนต์ต่างๆ จากเดิมที่มีอยู่แล้ว ก็มีมากขึ้น ซึ่งในมุมมองของประเทศที่ส่งออก

ออกมา ก็มองว่ามันก็ยังเป็นประโยชน์ต่อประเทศที่กำลังพัฒนา เพราะเขาสามารถที่จะนำมาเป็นผลิตภัณฑ์และใช้อย่างอื่นได้ หรือ ยางรถยนต์ ที่เป็นของมือสองจากเขา ก็สามารถที่จะนำมาเป็น energy source ในประเทศของเราได้ แต่เมื่อมันถูกเคลื่อนย้ายเข้ามา มันก็เป็นปัญหา เพราะในประเทศเราเองไม่มีระบบการจัดการสิ่งเหล่านี้รองรับ เช่น ระบบตรวจสอบติดตาม ในปัจจุบันนี้เราติดตามผลิตภัณฑ์เหล่านี้ไม่ได้ และไม่รู้ว่ามีปริมาณอันตรายมากน้อยแค่ไหน เพราะฉะนั้นถามว่ามีหลักฐานไหม มันมีการศึกษาของกลุ่ม แต่ก็จะเป็นการศึกษาของกลุ่ม NGOs ที่เขาพยายามตรวจสอบติดตาม ว่ามันมีหลักฐานหรือปัญหามากขึ้นหรือไม่ เช่น การนำพวกอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นอุปกรณ์ที่ใช้แล้วเข้ามา มีปริมาณที่สูงขึ้น แต่เมื่อมันมาถึงแล้ว มันไปไหนบ้าง ตรงนี้คือปัญหาของประเทศเรา คือ เราไม่รู้ไม่มีระบบในการตรวจสอบ เพราะฉะนั้น เมื่อของเหล่านี้ถูกนำเข้าเข้ามาในประเทศ ก็มีการประเมินว่าเป็นของเสีย แต่ของเสียตัวนั้นมันถูกนำไปเป็นผลิตภัณฑ์อย่างอื่นหรือไม่ ตรงนี้ก็ไม่มีความชัดเจน ยืนยัน หรือเข้ามาแล้วของเสียถูกทิ้งในประเทศของเรา ก็ไม่รู้โดยตรงไหน ตรงนี้ก็เป็นปัญหาของเราเอง

มีมุมมองในแง่ที่ดีของสิ่งของที่น่ากลับมาใช้ใหม่ (Used goods) หรือไม่?

มีค่ะ นั่นก็คือ สิ่งของที่เหลือใช้จากประเทศที่พัฒนาแล้ว เพราะบางอย่างมันก็จะมาเป็น Secondhand ของเราได้ แต่ประเด็นก็คือว่าเราก็ต้องคิดเหมือนกันว่า สิ่งที่เราเอามาแล้วนั้น เป็นประโยชน์มากน้อยแค่ไหน มันมีอะไรบ้าง ไม่ใช่เปิดรับทั้งหมด แล้วก็อายุการใช้งานของความเป็น Used goods กับที่มันจะกลายเป็นสภาพเป็นของเสีย มีระยะเวลาอย่างน้อยแค่ไหน คือ สมมติว่าถ้าคุณบอกว่าคุณไม่ใช้แล้ว และเราเอามาใช้

ประโยชน์ในประเทศ มันก็เป็นประโยชน์ทางด้านรีไซเคิลได้ และก็ช่วยประหยัดต้นทุนของเรา ไม่ใช่เมื่อนำเข้ามาแล้วกลายเป็นของเสียเลย เมื่อนำเข้ามาแล้ว เรามีมาตรการที่จะจัดการสิ่งเหล่านี้หรือไม่ ซึ่งตรงนี้เราไม่มีความพร้อม เราคงไม่สามารถโทษประเทศที่ต้นทางทั้งหมด เพราะเราเองก็ยังมีขาดมาตรการภายใน ประเด็นจึงอยู่ที่ว่า เมื่อเราไม่พร้อมพอ ทำไมเราถึงเปิดประตูรับ คือ เรามองได้ทั้งในแง่ของผู้ส่งและผู้รับ ในแง่ของผู้ส่ง ถ้ามองในแง่ดี ก็คือว่า นี่ก็คือสิ่งที่เขาไม่ใช่แล้วก็น่าจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศอื่น ในขณะที่เดียวกัน ก็ควรคำนึงเหมือนกันว่า สิ่งที่คุณไม่ได้ใช้ทั้งหมด ทั้งหมดนั้นก็ไม่ใช่จะเป็นประโยชน์ เช่น คอมพิวเตอร์มาถึง ใช้ได้ 1-2 ปี มันก็หมดสภาพ มันก็ไม่คุ้มกัน

ในเวทีระดับระหว่างประเทศมีการผลักดัน หรือการกำจัดตกลง หรือมาตรการ ในการติดตามตรวจสอบ การระบุช่วงเวลาระหว่าง Used goods และ Waste หรือไม่?

มีค้ะ Basel Convention และ Ban Amendment ก็มีการจัดทำรายการประเภทของสิ่งที่เขาเรียกว่าเป็น Hazardous waste แต่ว่ามันก็จะมาเชื่อมโยงกับในแต่ละประเทศอีกก็คือว่า มันก็ขึ้นอยู่กับในแต่ละประเทศว่าจะออกกฎหมายลูก ในการรองรับ classification ตัวนี้ หรือจะใช้ของเสียตัวไหนบ้างในประเทศของตัวเองหรือเปล่า เพราะในแต่ละประเทศความสามารถในการที่จะจัดการของเสียนั้นจะแตกต่างกัน กฎหมายระหว่างประเทศ เหมือนกับเป็นกึ่ง guideline ว่า ประเภทของเสียมีแบบนี้ มีลักษณะแบบนี้ แต่มันไม่ได้หมายความว่าทุกประเทศจะปฏิบัติตามนี้ทั้งหมด อย่างประเทศไทย ถึงแม้เราจะเป็นภาคีอนุสัญญาบาเซล แต่

กฎหมายภายในประเทศ ไม่ได้ออกมารองรับว่าตกลงว่าอันไหน คือ Hazardous waste ในประเทศไทยที่เราถือว่าเรายอมรับให้มีการนำเข้ามาได้บ้าง หรือเมื่อนำเข้ามาแล้ว เรามีมาตรการในการที่จะตรวจสอบติดตามอย่างไรบ้าง ตรงนี้เรากียังไม่มี

ประเทศใดมีบทบาทค่อนข้างมาก ต่อประเด็นในเรื่องของ Hazardous waste?

ถ้ามองจากฝ่ายประเทศที่พัฒนาแล้ว กลุ่มที่ค่อนข้างกระตือรือร้น ก็จะเป็นกลุ่มสหภาพยุโรป โดยเขาให้ความสำคัญกับในเรื่องของเสียค่อนข้างเยอะ เพราะยากที่จะหามาตรการในการที่จะ reuse reduce และ recycle ของเสียเหล่านี้ เขาก็จะพยายามผลักดันเรื่องพวกนี้ในเวทีระดับระหว่างประเทศมาก แต่ตอนนี้ เขาก็เจอกับปัญหาของเขาเอง และเขาก็คำนึงถึงปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมของเขา ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาเอง ที่ค่อนข้างจะกระตือรือร้น ก็จะเป็นกลุ่มประเทศทางโซน ASEAN เราเอง เช่น ประเทศมาเลเซีย เป็นต้น เพราะเขา คิดว่า เขาก็เป็นประเทศหนึ่งซึ่งมีของเสียค่อนข้างเยอะอยู่แล้ว เพราะมีอุตสาหกรรมมาก

ญี่ปุ่นมีบทบาทในเรื่อง Hazardous waste อย่างไร?

ญี่ปุ่นเป็นจำเลยมากกว่าในเรื่องนี้ เพราะว่า หนึ่งคือ ญี่ปุ่นยังมีประสบการณ์ในแง่ที่เจอกับวิกฤตในเรื่องของเสียมาตลอด โดยเฉพาะเรื่องของเสียอันตราย เรื่องเกี่ยวกับผลกระทบด้านสุขภาพ จากกากของเสีย เพราะฉะนั้นญี่ปุ่นก็มักจะถูกมองว่า เป็นประเทศที่ก่อให้เกิดปัญหา ขณะเดียวกันมันก็มีการศึกษาก่อนหน้านี้มาระยะ

หนึ่งว่า ญี่ปุ่นเองก็เป็นประเทศที่มีการส่งออกของเสียออกไปในหลายรูปแบบ รูปแบบหนึ่งก็คือ การเคลื่อนย้ายโดยตรง ก็คือย้ายไปยังประเทศด้อยพัฒนา เช่น ประเทศลาว หรือไปยังประเทศเกาะต่างๆ กับอีกในรูปแบบหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนรูปแบบการลงทุนภายในประเทศของตัวเอง หมายถึง อุตสาหกรรมหนักๆ ทั้งหลายในประเทศญี่ปุ่น ที่ก่อให้เกิด Hazardous waste อย่างเช่น อิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์ ซึ่งจะไม่ค่อยมีอยู่ในญี่ปุ่นแล้วแต่จะย้ายฐานการผลิตไปอยู่ตามประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะในแถบ ASEAN เราก็จะเห็นว่าเขาก็พยายามใช้รูปแบบการลงทุนตรงนี้คือ พยายามที่จะไปทำให้เกิดของเสียที่อื่น ซึ่งตรงนี้ญี่ปุ่นเองก็จะถูกมองว่าเป็นคนที่พยายามส่งออกมากกว่าที่จะเป็นคนจัดการของเสีย

ถ้าถามว่าในเวทีโลก ญี่ปุ่นมีบทบาทในการที่จะดูแลในเรื่องของเสียมากน้อยแค่ไหน ถ้ามองในมุมมองของนักวิชาการเอง ก็จะมองว่าญี่ปุ่นกับเรื่องของเสีย ก็จะเน้นไปในเรื่องของเทคโนโลยีการขายเทคโนโลยีมากกว่าในการที่จะช่วยพัฒนาเทคโนโลยีให้กับประเทศอื่น คือ ญี่ปุ่นมีความสามารถสูง เป็นตัวแบบที่ดีในการที่จะดูแลประเทศตัวเอง คือเขาสามารถทำให้อุตสาหกรรมในประเทศเป็นอุตสาหกรรมสะอาดได้บางส่วน แต่ว่าเทคโนโลยีที่จะไปช่วยประเทศอื่นๆ มันแฝงไปกับเรื่องของการค้าการขายเทคโนโลยีมากกว่าที่จะถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี มีการพูดกันมากกว่า การให้ญี่ปุ่นถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเป็นเรื่องยาก เพราะก็จะไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของสิทธิบัตร แต่ว่าถ้าคุณอยากเล่นบทบาทของการเป็นผู้นำทางด้านผู้ปกป้องสิ่งแวดล้อม มันก็ควรจะยกระดับทัศนคติของตัวเองบ้าง แต่ก็ไม่ผิดที่เขาบอกว่าจะต้องแฝงมาในเรื่องการขายเทคโนโลยีของเขา แต่ก็น่าจะพอแล้ว เขาก็มีรายได้ มีความรู้ที่เพียงพอที่อาจจะอุทิศสิ่งเหล่านี้ให้กับประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ บ้าง

ในกรณีที่ญี่ปุ่นทำ FTA กับไทย และมีกลุ่ม NGOs ประท้วงเกรงว่าญี่ปุ่นจะมีการนำกากของเสียมาไว้ในไทย ในประเด็นนี้ จากแง่มุมทางวิชาการมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด?

มีโอกาสเยอะ แต่ปัญหาอยู่ที่ฝ่ายไทยเองมากกว่า คือ การเปิดการค้าเสรีไม่ใช่เรื่องเลวร้าย เป็นเรื่องที่ดี และก็เอื้อให้เราพัฒนาตนเองมากขึ้น เพราะว่าเป็นการเปิดโอกาสให้เราได้ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการอย่างมาก แต่ประเด็นก็คือว่าเราอ่อนแอในเรื่องของการที่จะมีระบบควบคุมกับการดูแลในเรื่องของสิ่งแวดล้อม และการบังคับใช้กฎหมาย เพราะฉะนั้น สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือว่า เราเองเราไม่สามารถดูแลในเรื่องพวกนี้ได้ดีพอ เมื่อประตูเปิดก็สามารถนำสินค้าเข้ามาได้ในหลายๆ ประเภทที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศเรา แต่ว่าเราไม่ได้มีมาตรการที่ดีพอ มีเงื่อนไขที่ดีพอ แทนที่เราจะได้ประโยชน์ เราก็จะเป็นผู้ที่เสียประโยชน์ เพราะว่าเมื่อนำเข้ามาแล้ว เราไม่มีความรู้เพียงพอที่จะจัดการสิ่งเหล่านี้แหละคือปัญหา คือว่า ถ้าเขาบอกเอาเข้ามา ของดี ของดีเราก็ต้องรู้ว่าเอาไปไหนไปทำอะไรได้บ้าง อันไหนที่ไม่ได้ใช้ แล้วใช้ไปทำอะไรได้บ้าง อันนี้มันก็ต้องมี อย่างที่สอง คือเข้ามาแล้วเมื่อมันกลายเป็นของเสีย เราจะจัดการตรงนี้อย่างไร เรายังไม่มีมาตรการรองรับ ซึ่งวันนี้ของเสียภายในประเทศ เราสามารถจัดการได้เพียง 20% ตรงนี้แค่เฉพาะที่ผลิตภายในประเทศจาก 100% และถ้ามีการนำเข้ามาอีก ก็จะเป็นปัญหาอีก และเราก็ไม่สามารถจัดการได้ จะไปทิ้งที่ไหน ไปฝังที่ไหน จะไปดูแลมันอย่างไร

หน่วยงานของไทยมีหน่วยงานใดที่ติดตามดูแลเรื่องนี้ และได้ทำอะไรบ้าง?

มีหลายหน่วยงาน คือ ถ้าเป็นหลักๆ ก็คือ กระทรวงอุตสาหกรรมเอง ที่ดูแลในเรื่องของการนำเข้ามาใช้ในการประกอบอุตสาหกรรมในแง่ของการส่งเสริมการนำเข้า การตรวจตราดูแลการนำเข้า ก็จะเป็นกรมศุลกากร และก็มีของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็คือ กรมควบคุมมลพิษ ในการดูแลในเรื่องของการเคลื่อนย้ายกากของเสียภายใต้ Basel Convention ก็จะเป็นหน่วยงานหลักที่ดูแลอยู่ และก็มีกระทรวงสาธารณสุข ในกรณีที่ว่าบางอย่างเข้ามาแล้วก็อาจจะมีผลกระทบต่อประชาชน ต่อชุมชน ต่อชีวิต เขาก็จะทำหน้าที่ในการที่จะตรวจสอบดูแล

หน่วยงานของไทยมีการดำเนินการอย่างไรเป็นรูปธรรมอย่างไรบ้าง?

กรมศุลกากร กรมอุตสาหกรรม กรมควบคุมมลพิษ เขาก็มีการสร้างและพัฒนาความรู้หลายอย่างภายใต้การสนับสนุนของ สกว. เอง เช่น การพัฒนาเป็น code ในการนำเข้าสินค้าที่จะตรวจสอบกันได้ว่าพอเอาเข้ามาแล้วลักษณะของสินค้าตรงกับลักษณะของเสียชนิดใดมากน้อยแค่ไหน อะไรที่เข้ามาบ้าง มีการพัฒนาเป็นพิกัดภาษีศุลกากรของเขา ซึ่งก็คือว่าเป็นความก้าวหน้า ก็เพราะเมื่อก่อนเราไม่มีเราไม่รู้ว่าเอาเข้ามาแล้วมันเป็นของเสียประเภทไหน เข้ามาแล้วมาอยู่ในประเทศเรา แล้วจะเรียกมันว่าอะไร อย่างไร อยู่ในหมวดใดบ้างซึ่งตรงนี้เราไม่เคยมีเลย

ตัวอย่างในกรณีที่สารเคมีที่เคยระเบิดที่ทำเรือคลองเตย คือเราไม่รู้ว่าสิ่งที่เข้ามาเป็นแก๊สอะไร มันเป็นของเสียที่มันเป็นอันตราย

เป็นสารเคมีที่เป็นอันตรายวันดีคืนดีมันก็ระเบิดขึ้นมา ก็เริ่มมีปัญหาเกิดขึ้น หรือมันก็มีหลายกรณีที่มันเอาเข้ามาแล้วก็ไม่รู้ว่ามันเป็นของเสียอันตรายหรือเปล่า อย่างเช่น ยางรถยนต์ หรือแบตเตอรี่รถยนต์ ซึ่งเมื่อก่อนนั้นยังไม่มี เขาก็พยายามพัฒนาตัวพิกัดนี้ขึ้นมาว่ามันเข้ามาแล้วแต่ประเด็นที่ตามมาก็คือว่า หนึ่ง พิกัดตัวนี้ไม่ค่อยได้ถูกใช้โดยทั่วไป สอง การประกาศใช้ เช่น ประกาศกระทรวง ที่พยายามจัดประเภทว่าของเสียประเภทไหนบ้างที่มันเป็นของเสียอันตรายที่เราควรจะควบคุม แต่ว่าเราก็จะประกาศเป็นเฉพาะบางเรื่อง อย่างเช่น แบตเตอรี่ที่ใช้แล้วหรือยางรถยนต์ที่ใช้แล้ว เป็นต้น แต่มันก็ไม่ได้ครอบคลุมทั้งหมด ซึ่งเราก็พยายามทำทีละอย่าง

ถามว่าทำไมเราถึงไม่ประกาศให้มันเป็นระบบไปเลย **ประการแรก** ไม่มีข้อมูลในเชิงวิชาการในการสนับสนุนอย่างเพียงพอว่า ในส่วนของภาคอุตสาหกรรมเราเอง หรือการประกอบกิจกรรมภายในประเทศเราเอง ของเสียบางอย่างมันไม่ใช่ของเสียทั้งหมด บางอย่างมันก็เป็นวัตถุอันตรายได้ ทีนี้มันก็ควรจะบอกว่า ถ้าเราควรจะประกาศ มันควรจะไปประกาศประเภทไหนที่มันไม่ได้ทำให้ภาคอุตสาหกรรมเขาเสียประโยชน์ คือถ้าเราประกาศเป็นของเสียและเราคุมเขาเข้มงวดเกินไป ก็จะส่งผลเสียต่อภาคอุตสาหกรรม **ประการที่สอง** เราไม่มีข้อมูลว่ามันมีมากน้อยแค่ไหนในประเทศของเราเอง คือ ข้อมูลเราหายหมด เราต้องการการศึกษาเยอะทีเดียวในการที่จะบอกว่า อะไรบ้างที่อุตสาหกรรมที่เราต้องใช้เป็นวัตถุอันตรายบ้างเป็นส่วนที่เราจะต้องมีการดูแลเป็นการเฉพาะ ความจริงเรามีกฎหมายหลายตัวอยู่แล้ว เช่น พ.ร.บ. วัตถุอันตรายฯ ก็เป็นกฎหมายเดิมที่เรามีอยู่ และก็มีการพัฒนามาเหมือนกัน ถามว่ามันก้าวหน้าไหม มันก็ก้าวหน้าในเชิงของการมีกฎระเบียบออกมา แต่ในเชิงของการบังคับใช้กฎหมายเหล่านี้ ก็ยังเป็นปัญหาอยู่

ในกรณีที่มีการประท้วงที่มาบตาพุด มันเป็นเรื่องเกี่ยวกับของเสียด้วยหรือไม่?

ความจริงกรณีมาบตาพุด ไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องของเสียโดยตรง เพียงแต่เกรงว่าอุตสาหกรรมบางประเภทที่มันจะขยายตัวขึ้นในมาบตาพุด มันก็จะก่อให้เกิดของเสียเกิดขึ้น และไม่สามารถจะจัดการได้ กรณีมาบตาพุดหลักๆ ก็คือว่า การเกิดผลกระทบจากการประกอบกิจการของอุตสาหกรรม อย่างเช่น ก่อให้เกิดอากาศเสีย น้ำเสีย แต่ของเสียในกระบวนการนั้นแน่นอนว่าในขณะนี้ยังไม่เกิดผลกระทบมาก แต่เขาก็คาดการณ์ว่า ถ้าปล่อยให้มันขยายตัวมากขึ้น จะจัดการไม่ได้

หากมีการใช้มาตรการทางสิ่งแวดล้อมหรือการควบคุมในเรื่องของเสีย ที่เข้มงวดมากขึ้นไป จะมีผลกระทบต่ออุตสาหกรรมในประเทศหรือในแง่ของการพัฒนาหรือไม่ อย่างไร?

มีค่ะ การพูดถึงว่า ถ้าการใช้มาตรการบางอย่าง คือ มองในเชิงของการดูแลสิ่งแวดล้อม มันก็จะไปลดโอกาสทางการแข่งขันทางธุรกิจได้ เพียงแต่ว่า ก็ต้องมองว่าในการที่ไปลดโอกาสตรงนั้น มันมีทางเลือกทางอื่น ทางเลือกให้กับภาคอุตสาหกรรมมากน้อยแค่ไหนด้วย สำหรับประเทศไทย ประสิทธิภาพเราไม่ค่อยดีพอเกี่ยวกับเรื่องการดูแลทางด้านสิ่งแวดล้อม มันก็เลยทำให้เรามองเห็นว่า มาตรการต่างๆ ในแง่ของการส่งเสริมอุตสาหกรรมก็ดี การพัฒนาอุตสาหกรรมก็ดี มันไม่น่าจะดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อมได้ดีพอ จากประสบการณ์คือ ความไว้วางใจไม่ค่อยเกิด แต่ถามว่าทำได้ไหม ในแง่ของการที่จะเยียวยา ถ้ารัฐจริงจัง มีมาตรการที่ดีพอ มัน

สามารถทำได้ คือมันไปด้วยกันได้ เพียงแต่ว่าคุณต้องคำนึงถึงมันมากกว่านี้ คือว่าทุกวันนี้ปัญหาเกิดจากการจัดลำดับความสำคัญ คำถามคือว่ามันไปด้วยกันได้หรือไม่ มันไปด้วยกันได้ แต่มันอยู่ที่ว่าเราจะหาวิธีการอย่างไรให้มันไปด้วยกันมากกว่า เช่น ถ้าคุณจะพัฒนาอุตสาหกรรม เราก็รู้อยู่แล้วว่าอุตสาหกรรมจะก่อให้เกิดผลกระทบอะไรบ้าง เราก็รู้อยู่แล้วว่าอุตสาหกรรมกับชุมชนมันไม่ควรจะอยู่ด้วยกัน มันก็ควรมีเขตคุ้มครองบางอย่าง คุณก็ทำตรงนั้นให้มันเข้มข้นมากขึ้นแน่นอนว่าอุตสาหกรรมมันจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน เรามีประสบการณ์แล้วจากหลายๆ ที่ก็ต้องหามาตรการในการเยียวยา ซึ่งตรงนี้รัฐแทบจะไม่ได้ทำ ไม่ได้แตะอะไรเลย ทุกวันนี้การเยียวยาตรงนี้มันก็ไม่ค่อยได้รับการใส่ใจเท่าที่ควร ทุกเรื่องมันเป็นเรื่องที่ประชาชนต้องดูแลตัวเอง เพราะฉะนั้น ถามว่าถ้าจะให้มันไปด้วยกัน มันก็ต้องคิดและทำเรื่องนี้ให้มันจริงจัง ไม่ใช่แบบไม่ต้องพัฒนาแล้ว ไม่ต้องทำแล้ว สิ่งที่ภาคประชาชนมองกับการพัฒนาของประเทศ แล้วบอกให้หยุดอะไรแบบนี้ ไม่ได้หมายความว่าให้เลิก แต่หมายถึงให้หยุดเพื่อทบทวน หยุดเพื่อที่จะทำให้รู้สึกว่ มาตรการของคุณมันควรที่จะถูกปรับปรุงให้มันดีพอก่อน แล้วค่อยมาคิดว่าคุณจะเดินอย่างไร แต่ทุกวันนี้เราพยายามเดินอย่างเดียว ทั้งๆ ที่สิ่งที่เราทำทุกวันนี้ ก็ยังไม่ใช่ว่าสิ่งที่ดีพอ

มีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จจากการจัดการปัญหาเรื่องของเสียที่มาจากการค้าบ้างหรือไม่?

จริงๆ เรื่องของเสียที่มาจากการค้าเป็นกระแสขึ้นมาเมื่อไม่นานนี้ ภายใต้การที่นักสิ่งแวดล้อมพยายามจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากที่ทำงาน ที่นี้ถามว่ามันมีประสิทธิภาพที่ประส

ความสำเร็จใหม่ ในเรื่องของของเสียภายใต้การค้ำก็เหมือนกัน แต่ขึ้นอยู่กับว่าการดูแลของประเทศแต่ละประเทศเขาพยายามออกกฎระเบียบของเขาในการที่จะปกป้องสิ่งเหล่านี้ อย่างไรก็ตามกว่า ที่ผ่านมานี้มันเป็นเรื่องของ การดูแล คือ ของเสียนี้มันเกิดขึ้นหลังจากกระบวนการในการผลิต เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีมันเกิดขึ้นก็คือว่า คุณดูแลสิ่งที่มีมันเกิดขึ้นตรงนี้อย่างไร ที่นี้ความสำเร็จที่มีมันเกิดขึ้นก็จะมีหลายๆ อย่าง อย่างเช่นหลายๆ ประเทศ ที่พยายามมองว่า เมื่อมันเกิดขึ้นแล้ว ไม่ก่อให้เกิดการต่อต้านของภาคประชาชน หรือว่าประชาชนยอมรับ อย่างเช่นในประเทศแคนาดาก็ดี ที่ใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนค่อนข้างเยอะในการที่จะให้คนยอมรับภาคอุตสาหกรรม หรือการที่จะทำให้คนยอมรับศูนย์กำจัดกากของเสีย แต่ถ้ามองภายใต้ของการค้ำ ยังไม่เห็นภาพชัดว่ามีความสำเร็จตรงไหนบ้าง เพราะว่าก็ต้องยอมรับว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ทางด้านเศรษฐกิจมันแรงกว่ากับการพยายามที่จะต่อต้าน เพราะว่าจริงๆ แล้ว การดูแลในเรื่องของทางด้านสิ่งแวดล้อม ยังถูกให้ความสำคัญในลำดับท้ายๆ

การที่ภาคประชาชนตระหนักถึงปัญหาส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่าเขาเผชิญกับปัญหาโดยตรง มันก็เลยทำให้เกิดความไม่เชื่อใจรัฐและการพัฒนา และมันก็มีเหตุอันควรในการที่จะทำให้ประชาชนรู้สึกแบบนั้น เพราะว่ามันก็มีกรณีมากมายที่มันเริ่มพิสูจน์ให้เห็นว่า กลไกในการทำงานของภาครัฐค่อนข้างที่จะอ่อนแอกับการที่จะไปจัดการกับปัญหานี้ เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีมันเกิดขึ้น กับสิ่งที่เขารับรู้ไม่แตกต่างกัน คนที่เคยเจอกับปัญหาเหล่านี้ เขาก็หวังว่ามันจะเกิดปัญหาเหล่านี้ขึ้น คือพูดได้ว่าเขาไม่อยากจะเสี่ยงกับสิ่งเหล่านี้อีกแล้ว และความเสี่ยงตรงนี้ก็ควรจะได้รับการดูแลอย่างดีพอ ที่ผ่านมานี้ คือไม่ได้รับแค่ความเสี่ยงอย่างเดียว แต่รับผลกระทบด้วย เขาจึงเป็นกังวลและคิดว่ารัฐต้องมีบทบาทมากกว่านี้

เรื่องการค้ำกับเรื่องสิ่งแวดล้อมสามารถไปด้วยกันได้หรือไม่?

มีมุมมองในหลายรูปแบบ บางคนก็ต่อต้านอย่างแรง คือไม่เห็นด้วยเลย คือมองว่าการมีการค้ำจะยิ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เพราะว่าเขามองว่า การค้ำเป็นตัวที่ค่อนข้างเอื้อต่อการใช้ทรัพยากร การนำทรัพยากรเข้ามาใช้ ขณะที่การค้ำการทำกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้การค้ำ มันก่อให้เกิดของเสียตามมาค่อนข้างมาก ขณะที่อีกฝ่ายก็จะมีการมองว่า จริงๆ มันก็ไปด้วยกันได้ มันไม่ได้หมายความว่า มันจะเป็นตัวที่ทำลายซึ่งกันและกัน เพียงแต่ว่าคนที่ทำหน้าที่ในการกำหนดทิศทางของการดูแลทั้งสองเรื่องนี้ เห็นความสำคัญของทั้งสองเรื่องนี้มากนักน้อยแค่ไหน อย่างเช่นเรื่องของการค้ำและการดูแลสิ่งแวดล้อมที่มากภายใต้ในเรื่องของหลายๆ เรื่อง ไม่ใช่เฉพาะเรื่องของเสียอย่างเดียว เรื่องการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ มันก็เป็นความจริงทั้งสองอย่างสามารถที่จะทำให้สมดุลกันได้ มันอาจจะต้องมีกลไกบางอย่างเข้ามาในการกำกับดูแล ก็เป็นเรื่องปกติที่เขาจะต้องมีในเรื่องของกำกับการดำเนินการ แต่ว่าคุณจะต้องสร้างผลประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นมันก็สามารถที่จะทำได้ และมันก็มีหลายสำนักที่เชื่อว่ามันสามารถที่จะทำได้ เพียงแต่ว่าในเชิงของการที่จะทำให้สิ่งเหล่านี้มันเกิดขึ้นได้ มันต้องอาศัยปัจจัยเยอะ **หนึ่ง** เจตจำนงทางการเมืองที่จะต้องมาก่อน เป็นเรื่องของผู้บริหารประเทศ **สอง** ก็คือมองในแง่ของเทคโนโลยี ความรู้ต่างๆ ในการที่จะเข้ามาสนับสนุน **สาม** ก็คือ ตัวชุมชนเองให้ความสนใจมากน้อยแค่ไหน เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้

ในส่วนที่ไปด้วยกันไม่ได้ ส่วนหนึ่งเขาก็มองว่า การค้ำกับเรื่องสิ่งแวดล้อมมันก็ควรเป็นการทำบนฐานโดยอาศัยภูมิปัญญาของชุมชนของท้องถิ่น นี่ก็เป็นทางออกที่เขาพยายามเสนอ

ว่าการค้าที่เอาระบบโลกเข้ามาครอบงำ การค้าที่เป็นการผลิตจำนวนมาก การค้าที่มันไปตามเงื่อนไขอย่างการเกษตรแบบมีสัญญา ซึ่งไม่ได้ช่วยให้คนที่เป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคมหรือภูมิปัญญาของชุมชนอะไรถูกพัฒนาขึ้นมา

แต่ก็มีทางออกทางหนึ่งก็คือว่า คุณเอาเอาการค้าในรูปแบบนี้เข้ามา คุณเอาการค้าแบบที่มันเอื้อต่อการสร้างศักยภาพประชาชนสร้างอำนาจให้กับผู้ด้อยโอกาส หรือเกษตรกร หรือชุมชนต่างเข้ามา เป็นระบบใหม่ก็น่าจะเป็นทางออกที่น่าจะทำให้เกิดขึ้นได้ เพราะว่าเมื่อกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่เป็นประเทศที่ด้อยพัฒนา หรือกลุ่มคนยากจนเหล่านี้มีโอกาสที่จะดูแลตัวเองได้ มีระบบของตัวเอง ได้รับการยอมรับในสิ่งที่ตนเองพัฒนาขึ้นมา มันก็จะทำให้เกิดการพัฒนาเชื่อมต่อเป็นระบบการค้าในระดับโลกได้ ไม่จำเป็นต้องอาศัยการค้าแบบที่เราเข้าใจกัน คือ คำว่าการค้าในมุมมองของเราตอนนี้ มันเป็นการค้าแบบโลกาภิวัตน์ การค้าขนาดใหญ่เป็นการผลิตจำนวนมากเป็นการค้าแบบภาคอุตสาหกรรม เป็นการค้าแบบต้องเข้าระบบถึงขายได้ หรือถ้ามันมีเงื่อนไขกฎกติกาบางอย่าง คุณไม่เข้าขาย คุณก็ขายสินค้าพวกนี้ไม่ได้ หรือการที่คุณจะมาลงทุน คุณก็ต้องเปิดให้เขา ถ้าคุณทำเข้มงวดมากเกินไป เขาก็อาจจะย้ายฐานการผลิต นี่คือการค้าแบบอีกมุมมองหนึ่ง แต่ทางเลือกที่เขาพยายามเสนอทางออกคือ มันมีการค้าอีกแบบหนึ่ง ที่มันสามารถลดระบบพวกนี้ลงหน่อย และเปิดให้ข้างล่างขึ้นมาหน่อย ก็คิดว่ามันน่าจะเปลี่ยนได้

ภาคประชาสังคมมีบทบาทในประเด็นสิ่งแวดล้อมอย่างไร?

ภาคประชาสังคมมันกว้าง มีทั้งกลุ่มประชาชน กลุ่ม NGOs และกลุ่มเครือข่ายต่างๆ กลุ่มเหล่านี้ ถ้าพูดในแง่ของการเป็นประชาสังคม

ต้องยอมรับว่า ประชาสังคมเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้มแข็งที่สุดในบรรดาประชาสังคมเรื่องอื่น ถ้าเปรียบเทียบกับเรื่องอื่น ประชาสังคมด้านสิ่งแวดล้อมจะเข้มแข็งมาก เพราะว่ามีเครือข่ายเยอะ อันที่หนึ่ง อันที่สองคือ คนที่ห่วงใยสิ่งแวดล้อมจากใจมีมาก เพราะฉะนั้น ก็ค่อนข้างจะฉฉกกำลังได้ดี เครือข่ายที่มันค่อนข้างกว้างมันก็สามารถแบ่งปันข้อมูลข่าวสารกันได้เร็ว

บทบาทของภาคประชาสังคมกับเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยทั่วไป เป็นบทบาทที่เป็นเชิงรุกค่อนข้างเยอะ และก็ให้ข้อมูล และสามารถที่จะมีการเสนอทางเลือก เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในทุกๆ ระดับทั้งระดับ Global และระดับ Local เลย คือ เขาเคลื่อนไหวทุกระดับ ข้อมูลทั้งหลายในเรื่องสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่มาจากภาคประชาสังคม โดยเฉพาะ พวก NGOs เพราะฉะนั้น ถ้ามองในเชิงผลกระทบ จริงๆ ภาคประชาสังคมเอง เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มันเกิดการเคลื่อนไหว กับความสนใจในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมค่อนข้างมากในหลายๆ ระดับด้วยกัน

ภาคประชาสังคมถือเป็นภาคส่วนหลักที่เป็นผู้ริเริ่มเสนอประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมหรือไม่?

เป็นบางเรื่องเท่านั้นเอง บางเรื่องคิดว่าเขาก็ให้แก่มุมกับภาครัฐที่มีประโยชน์ ในแง่ว่าภาครัฐควรทำแบบนั้น แบบนี้ ซึ่งไม่ได้หมายความว่า จะทำทั้งหมดเสมอไป การเป็นผู้ริเริ่มในหลายๆ เรื่อง มันเห็นชัด อย่างกรณีของการทำข้อตกลงการค้าเสรีกับญี่ปุ่น ถ้าภาคประชาสังคมไม่เคลื่อนไหว สังคมบางทีก็ไม่เห็นความระมัดระวังของภาครัฐก็อาจจะน้อยลง

ต้องยอมรับว่าประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ซับซ้อน มากมาย และเปลี่ยนเร็ว ต้องอาศัยความรู้เยอะมาก เพราะฉะนั้น รัฐมีข้อจำกัดคือถ้ารัฐยอมรับตัวเองว่า ไม่สามารถที่จะทำ

ทั้งหมดได้ ก็ควรที่จะเปิดให้คนอื่นเข้ามาทำ ที่นี้พอมีคนหลายๆ คน ช่วยกันคิดในประเด็นสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ก็จุดประกายประเด็นเหล่านี้ ไปสู่ระดับนโยบายได้ ถ้าระดับนโยบายรับฟัง คือ ไม่ได้มองว่า จะเป็นพวกต่อต้าน say no อย่างเดียว เปิดรับประเด็นเหล่านี้ ก็น่าจะมีประโยชน์ ต่อการตัดสินใจและกำหนดทิศทางของประเทศ

แม้กระทั่ง บทบาทที่ NGOs พยายามลงไปทำโครงการต่างๆ ในระดับพื้นที่ เขาสามารถที่จะร่วมมือกับประชาชนได้ อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากกว่าภาครัฐ เพียงแต่ว่าภาครัฐมักจะมองเขาในเชิงของการเป็นภาพลบ ว่าพวกนี้ไปเป็นแกนนำในการทำให้ชาวบ้านต่อต้าน แต่ภาครัฐไม่ได้มองในแง่ที่ว่า ประเด็นที่เขาเสนอขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญหรือไม่ และถ้าสำคัญควรจะทำเนื้องานอย่างไร คือเอาตรงนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ก็จะมีประโยชน์มากขึ้น แน่นอนภาคประชาสังคม NGOs หรือว่ากลุ่มต่างๆ ก็มีหลายกลุ่ม เราคงไม่ได้เหมาะในภาพรวมทั้งหมดว่าเป็นเช่นนี้ แต่ส่วนใหญ่ ประชาสังคมด้านสิ่งแวดล้อม เขามีบทบาทมาก มี idea เยอะมาก แล้วก็แปลกด้วย หมายถึงแปลกในแง่ที่ว่า มันช่วยทำให้เรามองเห็นแง่มุมอื่นๆ ที่เราไม่เห็น ระบบของรัฐมันล้มเหลวเรื่องสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่รัฐใหญ่ระบบโครงสร้างรัฐเองในการดูแลเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม มีการรวมศูนย์สูง และตัวโครงสร้างภายในระบบราชการไทยก็ล้มเหลวตรงที่ว่าระบบราชการยึดกุมทุกอย่างไว้ แต่ก็ไม่สามารถจัดการมันได้หมด และเราทำเรื่องพวกนี้โดยเชื่อมโยงกับผลประโยชน์

บทบาทของรัฐในเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไร?

รัฐบาลไทยไม่เคยมีจุดยืนเรื่องสิ่งแวดล้อมเลย นโยบายเรื่องสิ่งแวดล้อมเขียนเหมือนกันหมด ดีเหมือนกันหมด แต่ถ้ามีใครติดตามและ

ประเมินดูว่าในแต่ละช่วงเวลาที่ผ่านมามีการทำสิ่งแวดล้อมน้อยแค่ไหน ก็จะเห็นภาพว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป เราใช้งบในเรื่องของสิ่งแวดล้อมในการทำ campaign มากกว่า action ยิ่งระดับท้องถิ่นก็ไม่ได้แตกต่างกัน การถ่ายโอนอำนาจลงไปเกี่ยวกับเรื่องในด้านสิ่งแวดล้อม มองได้ในสองส่วน คือในส่วนของท้องถิ่นเอง ในส่วนของศักยภาพซึ่งก็ยังคงมีข้อจำกัดในการที่จะต้องใช้เวลาในการที่จะพัฒนา ซึ่งมันก็ต่างกับของญี่ปุ่น และเรายังไม่เข้มแข็งพอ อาจารย์ทำวิจัยแล้วพบว่า ศักยภาพของท้องถิ่นกับเรื่องสิ่งแวดล้อมต่ำมาก และก็นำเรื่องสิ่งแวดล้อมไปผูกโยงกับเรื่องของผลประโยชน์ ไปผูกโยงกับเรื่องของการเมือง การจะสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย จะสร้างระบบกำจัด ก็เป็นเรื่องของผลประโยชน์ทั้งสิ้น นี่ยังไม่รวม Climate change ที่ต้องลงไปถึงท้องถิ่นอีกว่าท้องถิ่นจะปรับตัวอย่างไร จะมีแผนอย่างไรซึ่งตรงนี้ ท้องถิ่นก็ยังไม่สามารถที่จะเข้าใจและรับรู้ได้ เพราะฉะนั้น ศักยภาพของระดับรัฐ ทั้งรัฐบาลกลางและท้องถิ่นเอง มันยังไม่ผสมผสานกันดีพอ และยังไม่สามารถจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ยังต้องพัฒนาอีกมาก และเป็นคอขวดของการจัดการ สิ่งแวดล้อม เวลาทำอะไรทั้งหมดติดขัดที่รัฐหมด ประชาสังคมเขาเคลื่อนไหวได้ดีกว่า ไปได้เร็วกว่า บางเรื่องแทบจะไม่ต้องรอรัฐเลย เอกชนเรื่องสิ่งแวดล้อมบางเรื่องก็ไปได้ดีกว่า เช่น ในเรื่องของการค้า คือ เวทีการค้าระหว่างประเทศที่มันเป็นเงื่อนไข เป็นอะไรต่างๆ และมันเชื่อมโยงกับการค้าและสิ่งแวดล้อม เอกชนเขาจะรู้หมด เขาจะรู้ว่ามันจะมีอะไรเกิดขึ้น EU จะออกอะไรผลิตภัณฑ์ตัวไหนที่เขาจะได้รับผลกระทบ ถ้ามาถามภาครัฐ ภาครัฐยังไม่รู้เลย

ในแง่นี้ก็ต้องชื่นชมญี่ปุ่น อย่างน้อยรัฐบาลญี่ปุ่นมีจุดยืนในเรื่องสิ่งแวดล้อม ในเรื่องของ Climate change คือว่า ญี่ปุ่นประกาศแบบนั้น และพยายามทำให้ได้ อย่างเช่น การเสนอ

หลักการทำโครงการต่างๆ ในเวทีการเจรจา ญีปุ่น ก็เสนอ idea พร้อมข้อมูลอย่างเป็นระบบ คือ จะให้ลดทั้งหมดคงไม่ได้ มันก็ต้องดูว่า อะไรเป็น priority ที่มันควรจะลดก่อนหรือลดหลัง แต่ว่าหลายประเทศก็ยังไม่เห็นด้วยว่าควรจะใช้หรือไม่ใช้ แต่อย่างน้อยๆ มันก็ทำให้เห็นว่า เขาก็พยายามหาทางและทำการบ้านอย่างหนักกับ สิ่งที่เขาพยายามคิด แต่ทุกครั้งที่ประชุม ญีปุ่นจะมี idea ออกมาตลอดว่าเขาควรเป็นแบบนี้ เขาควรทำแบบนี้ และประเทศอื่นควรเป็นอย่างไร นี่คือ บทบาทที่ค่อนข้างเห็นได้ชัด ถ้าเทียบระหว่าง Waste กับ Climate change อาจารย์คิดว่า Climate change ญีปุ่นได้คะแนนเต็ม

บทบาทของประเทศพัฒนาแล้วดาวยุบาย Low Carbon Society ของญีปุ่น?

ก็คงต้องมองว่า ประเทศที่พัฒนาแล้ว ก็พยายามที่จะลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในรูปแบบต่างๆ เพียงแต่อาจจะถูกมองว่าไม่ได้มีความจริงจังมากนัก แต่ก็มีความเคลื่อนไหวในระดับหนึ่งที่เกิดขึ้น แต่ละประเทศก็จะมีบทบาทที่มันแตกต่างกันออกไป อย่างสหรัฐอเมริกา เขาก็บอกว่า ความจริงเขาก็เป็นห่วงเรื่องนี้ แต่ทำไมต้องดึงเขาเข้าไปพ่วงในกระบวนการทั้งหลาย ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนา อย่างจีนและอินเดีย ที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงทำไมไม่ถูกดึงเข้ามาร่วม จีนก็ควรมีเงื่อนไขพันธกรณีภายใต้ Kyoto Protocol ในเมื่อ จีน อินเดีย ที่เป็นประเทศที่ปล่อยก๊าซเยอะๆ ไม่เข้า แล้วเขาจะเข้าทำไม นี่คือเรื่องทีหนึ่ง เรื่องที่สอง เขามองว่า ภายในประเทศเขามีมาตรการอยู่แล้ว ถึงเขาจะไม่ได้ลงนามใน Kyoto Protocol ไม่ได้หมายความว่าเขาจะไม่มีการทำอะไรเลย และเขาก็กำลังจะออกกฎหมายฉบับใหม่ Clean Energy and Security Act ก็มีความพยายามเกี่ยวกับเรื่องนี้ค่อนข้างเยอะ แต่พอในเวทีโลก

มันก็เป็นเวทีที่มีการต่อรองกันค่อนข้างมากกว่า ใครควรจะลดบ้าง และลดเท่าไร

ในอีกด้านหนึ่ง ประเทศที่กำลังพัฒนา อย่างจีนหรืออินเดีย เขามองว่า การที่จะให้เขาเข้าไปเข้าร่วมมันอาจจะไม่ fair เพราะเขาเพิ่งเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา เพราะฉะนั้นการที่จะบอกให้ลด ก็มีข้อโต้แย้งว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว มีการปล่อยมาก่อนตั้งหลายสิบปี ดังนั้น คุณควรที่จะรับภาระก่อน และลดก่อน

ญีปุ่นพยายามจะเป็น leader ในเรื่องของ Climate change และญีปุ่นก็พยายามที่จะทำ และประสบความสำเร็จในการที่จะเป็นเจ้าภาพ ตั้งแต่มีการจัด Kyoto Protocol ขึ้นมา และก็มียุทธศาสตร์ค่อนข้างเยอะในการที่จะเสนอว่า ประเทศที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงและมีการปล่อยก๊าซพวกนี้เยอะ ควรจะมีบทบาทนำในการที่จะประกาศจุดยืนของตัวเองว่าจะลดการปล่อยก๊าซเท่าไร ซึ่งตรงนี้ญีปุ่นก็ประสบความสำเร็จ

ความเห็นดาวยุบาย Low Carbon Society ของญีปุ่น?

มันก็เป็น idea หนึ่ง ความจริงญีปุ่นเสนอเยอะมาก เกี่ยวกับ Climate change เรื่องของ partnership หรือเรื่องของ Cool Earth Program ถ้ามองมองอย่างไรต่อ Low Carbon Society ก็คิดว่าเป็นแนวทางที่ดี เพราะว่าภาระจะทำเรื่อง Climate change มันไม่สามารถที่จะทำตัวใดตัวหนึ่งได้ หรือที่ใดที่หนึ่งได้ เพราะฉะนั้น การพยายามบูรณาการในเรื่องของการเป็น Low Carbon Society คือมันมองภาพรวม มันมองสังคม และมันสามารถที่จะช่วยในการที่จะลดสิ่งเหล่านี้ได้ เพราะว่าถ้าคุณเคลื่อน คุณก็ต้องเคลื่อนทั้งหมด ไม่ใช่แค่เคลื่อนบางอย่าง

แต่พอนำมาปฏิบัติ idea ของ Low Carbon Society ภายใต้บทบาทของญีปุ่น มันก็ยังกลับไปยังรูปแบบเดิมชนิดหนอย ก็ยังเน้นไป

ที่การขายเทคโนโลยี คือว่า ถ้าคุณจะทำ program อันนี้ คุณก็ต้องมีเทคโนโลยีแบบนี้ หรือคุณจะใช้เทคโนโลยีแบบเราก็ได้ แต่ถ้าเป็นเทคโนโลยีอื่นเราก็จะไม่วู้ เพราะเราไม่มีประสบการณ์แบบนี้ ขอยกตัวอย่างเช่น อุตสาหกรรมเหล็ก อุตสาหกรรมเหล็กก็จะเป็น sector หนึ่งที่อยู่ เป็น best practice ที่ดี เพราะเขาสามารถลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในกระบวนการผลิตของเขา แต่พอเราต้องการจะรู้ว่าเขาทำอย่างไร เขามีวิธีการในการลดสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไรบ้าง Know how ตรงนี้เราก็เจาะเข้าไปไม่ถึง การที่จะถ่ายทอดประสบการณ์ที่ดีให้กับประเทศอื่นๆ ในการที่จะมุ่งเข้าสู่ การเป็น Low Carbon Society มันควรที่จะต้องมีมากขึ้น คือว่าถ้าคุณบอกว่า นี่คือนวัตกรรมที่ดีที่ทุกประเทศควรทำ ญี่ปุ่นก็ควรต้องเปิดประตูตัวเองมากขึ้น เปิดองค์ความรู้ของประเทศตัวเองให้กับประเทศอื่นๆ มากขึ้น แน่นนอน ในเรื่องของ Know how บางอย่างมันอาจจะเป็นในเรื่องของ property right แต่ไม่ได้หมายความว่ามันเปิดไม่ได้ ในภายใต้ของระบบ ขึ้นอยู่กับว่า ญี่ปุ่นมีวิธีคิดกับสิ่งนี้อย่างไร ถ้าคิดไว้ว่านี่มันคือสมองของฉัน และสมองของฉันมันเกี่ยวกับเงิน เพราะฉะนั้น มันก็ deadlock แต่ถ้าคุณบอกว่า นี่คือนวัตกรรมของฉัน และสมองของฉันต้องการที่จะสร้างโลกที่มีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น คุณก็เอาสมองตรงนี้ไปนำประเทศอื่นๆ ได้

ความคิดเห็นต่อนโยบาย 3R ของญี่ปุ่น

ความจริงก็ดีมากนะอาจารย์พอไปที่ไหน ก็มักจะเสนอ idea พวกนี้ คือเราก็มักจะบอกว่า ในซีกตะวันออกของเรา เราก็มีภูมิปัญญาของเราเองนะในเรื่องสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่มีแต่ idea ของต่างประเทศ อย่างของญี่ปุ่นก็จะมี นโยบาย 3R ที่เป็น idea ที่ประสบความสำเร็จ และสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ดีด้วย อย่างจีนก็จะมีที่เรียกว่า

Circular economy ของไทยก็จะมีในเรื่องของ เศรษฐกิจพอเพียง ของภูฏานก็จะมีในเรื่องของ GNH-Gross National Happiness อย่างอินเดียก็จะมีระบบเศรษฐกิจพึ่งพิงตนเอง สิ่งเหล่านี้อาจารย์เคยทำวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญา ตะวันออกกับการจัดการสิ่งแวดล้อม เราก็จะเห็นว่า จริงๆ ซีกตะวันออกของเรากับการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม มันมีฐานอยู่เดิมแล้ว อย่างนโยบาย 3R เป็นทิศทางที่ดี ก็ค่อนข้างที่จะทำให้เกิดการนำไปใช้ในหลายๆ ที่ เอามาใช้ตั้งแต่ในระดับครัวเรือน จนมาถึงระดับนโยบายของประเทศ ซึ่งเราก็คือรับสิ่งเหล่านี้มาใช้ค่อนข้างเยอะ

ทิศทางปัญหาสิ่งแวดล้อมในอนาคต จะมีแนวโน้มอย่างไร?

มองในภาพรวม จะวิกฤตมากขึ้น เพราะ ว่า **หนึ่ง** พฤติกรรมของคนในสังคมปัจจุบัน มันเชื่อมโยงกับการใช้ชีวิตอีกแบบหนึ่ง ซึ่งมันก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่าในอดีต ประกอบกับข้อจำกัดของทรัพยากรภายในโลกเอง ที่มันเริ่มลดน้อยลงตามจำนวนของประชากร เพราะฉะนั้น โอกาสที่จะเกิดวิกฤตจะเยอะขึ้น และรูปแบบก็จะเป็นรูปแบบที่เราไม่สามารถคาดการณ์ได้

ประเด็นสำคัญที่มันจะเป็นวิกฤตของโลกเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ คือ เรื่องของ Health impact ซึ่งคน generation ใหม่ๆ จะต้องเผชิญกับโรคที่ไม่สามารถเห็นได้ทันทีทันใด หรือโรคที่แก้ไขได้โดยวิทยาการ แต่จะเป็นโรคอีกแบบหนึ่ง หรือโรคที่มันหายไป มันจะกลับมา **เรื่องที่สอง** คือ เรื่องอาหาร เพราะว่ามันเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตเราเยอะ ทุกวันนี้การใช้ชีวิตของคนรุ่นใหม่ พึ่งพาอาหารอีกแบบหนึ่ง อาหารที่ไม่ใช่อาหารสด แต่เป็นอาหารแบบปรุงแต่ง สิ่งแบบนี้ ใน next generation จะเกิดขึ้น ดังนั้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมในอนาคตมันก็จะเชื่อมโยง

กับตัวคนอีกแบบหนึ่ง อันนี้มองในฐานะตัวมนุษย์ที่ได้รับผลกระทบ

มองในแง่ของตัวธรรมชาติเอง สภาพปัญหาของสิ่งแวดล้อมในอนาคต จะมี degree ของความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น โลกคงจะแย่ลง อยู่ที่ว่าคนรุ่นใหม่จะปรับตัวอย่างไรมากกว่า คือวันหนึ่งก็ต้องเสื่อม เพียงแต่ว่ามันเสื่อมบนฐานที่เราพยายามรักษาสภาพมันได้มากน้อยแค่ไหน เราอยู่กับมันได้มากน้อยแค่ไหนด้วย และก็มีความแข็งแรง เพราะฉะนั้น ถ้าคนรุ่นปัจจุบันไม่ทำตัวเร่ร่อนนี้ให้มันสูงไปกว่าเดิม ก็พอจะอยู่ได้ในระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากพฤติกรรมไม่ได้บังคับเลย เราจะไม่ชะลอความเสื่อมโทรมนี้ คุณลองสังเกตพฤติกรรมของคนสิ เราบอกว่าเราคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม มี awareness สูงมาก แต่ action ไม่มี พอ action ไม่มี สิ่งที่เขาคาดการณ์กันเอาไว้ก็จะต้องสูงขึ้น แต่เขาก็บอกว่าถ้าคุณพยายามเปลี่ยนอะไรของเขาดอนนี้ ก็อาจจะพอประคับประคองกันไปได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความมันจะไม่เกิด มันก็ยังคงเกิดขึ้น

ทิศทางของรัฐในประเด็นสิ่งแวดล้อมในอนาคตจะเป็นอย่างไร?

รัฐคงแทบจะไม่มีบทบาท ไม่สามารถมีบทบาทได้ อย่างมากก็แค่คอยช่วย เพราะว่าสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น มันเกิดขึ้นในทุกองศของประเทศ มันเกิดขึ้นในทุกๆ ประเด็นของเรื่อง ดังนั้น ลำพังรัฐบาลแบบเดิม อาศัยการทำงานแบบเดิมคงทำไม่ได้ เพราะฉะนั้นตัวบทบาทของรัฐในเรื่องสิ่งแวดล้อมคงน้อยลงไปมาก ภาคประชาสังคมและชุมชนจะมีบทบาทเยอะขึ้น เพราะว่าเขาจะเริ่มเห็น จากเดิมที่มันไม่ได้กระทบโดยตรง ตอนนี้มันเริ่มกระทบตัวเองโดยตรง พอใกล้ตัวแล้ว เราก็ค

เริ่มจะเห็น โดยเฉพาะภัยธรรมชาติ เราจะเห็นว่าการกลุ่มแรกๆ ที่ดำเนินการให้ความช่วยเหลือได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่หน่วยงานภาครัฐ กลไกของรัฐไม่สามารถตอบสนองได้อย่างทันทั่วถึง จะเป็นกลไกของ informal มากขึ้น เป็นแบบเครือข่ายมากขึ้น เป็นแบบคนที่มีจิตอาสา มากขึ้น คนที่จะเป็น volunteer น่าจะมีบทบาทสำคัญ

ความคาดหวังต่อบทบาทของญี่ปุ่น ในประเด็นสิ่งแวดล้อม?

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีอะไรหลายๆ อย่างที่ดี **หนึ่งคือ** มีคนที่ส่วนใหญ่ที่มีความจริงจัง ความสำเร็จใจใส่ต่อทุกๆ เรื่อง ในด้านสิ่งแวดล้อม คือเมื่อไหร่ที่เขาคำนึงถึง เขาทำมันก็จะดี เพราะฉะนั้นนี่เป็นฐานที่ดีของญี่ปุ่น **สองคือ** ญี่ปุ่นมีองค์ความรู้ที่ดี มีความรู้ที่เป็นฐานที่ดีพอในการที่จะทำให้มันเกิดการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น สองตัวนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นฐานของญี่ปุ่นเอง คาดหวังก็คืออยากให้ญี่ปุ่นเอาสองส่วนเหล่านี้ นำไป สู้สังคมอื่นๆ ให้มากขึ้นเป็น model ที่ดีให้กับสังคมอื่นๆ ให้มากขึ้น แต่มันก็มีข้อจำกัดของตัวเองมันเอง เพราะบริบททางการเมืองญี่ปุ่นมันเปลี่ยน สองสิ่งเหล่านี้ ถ้าถูกบดบังด้วยอิทธิพลทางการเมือง กระแสทางการเมืองมันก็จะหายไป หรือลดน้อยลง รัฐบาลก็จะอยู่โดยฐานของการประคับประคองเสียงของตัวเอง แทนที่จะเอาจุดแข็งของตัวเองขึ้นมา เพื่อไปช่วยเหลือประเทศอื่นๆ บทบาทที่อยากเห็นให้ญี่ปุ่นทำอะไรที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน อย่าให้สิ่งที่ตัวเองทำมันกลับไปสู่ประเทศของตัวเอง แต่ทำให้เห็นว่า สิ่งของตัวเองทำมันจะเกิดประโยชน์อะไรต่อสังคมโลกบ้าง และนี่ก็คือสิ่งที่คิดว่าญี่ปุ่นจะมีบทบาทนำได้

สรุปการบรรยายเรื่องการเปลี่ยนแปลงของระเบียบการเมือง ในเอเชียตะวันออก (ตอน 2)

โดย Prof. Dr. Takashi Shiraishi

กรรมการบริหาร คณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
สำนักนายกรัฐมนตรี ประเทศญี่ปุ่น*

การบรรยายนี้เป็นการบรรยายด้วยภาษาอังกฤษให้แก่นักศึกษาของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2553 ทางกองบรรณาธิการได้แยกเนื้อหาออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนของการบรรยาย (เผยแพร่ในวารสาร JWP Vol.3 No.4) และส่วนของถาม-ตอบ ซึ่งมีเนื้อหาที่น่าสนใจดังนี้

ช่วงถาม-ตอบ

ในช่วงถามตอบนี้ อาจารย์ Shiraishi ได้เปิดกว้างให้ผู้ฟังสามารถถามคำถามใดๆ ก็ได้โดยไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องที่ได้บรรยายจบลงไป ดังนั้น ในช่วงนี้ จึงมีคำถามที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นในประเด็นต่างๆ ที่ผู้ฟังสนใจด้วยดังต่อไปนี้

ประเด็นเรื่องความมั่นคงและการก่อการร้าย

อาจารย์ Katzenstein (บรรณาธิการร่วมในหนังสือ Beyond Japan) อธิบายเกี่ยวกับกองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นว่าหน้าที่โดยตรงของกองทัพคือ การป้องกันชาวญี่ปุ่นก่อการจลาจล ไม่ทราบว่าคุณอธิบายนี้จริงหรือไม่?

เขาพูดถูกในกรณีที่เขาพูดถึงการเมืองของญี่ปุ่นในช่วงทศวรรษ 1950 ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่เป็นอยู่ขณะนี้ ยกตัวอย่างแม้จะมีการจลาจลในเมืองเกิดขึ้น หากรัฐบาลออกคำสั่งให้จัดการกับจลาจลนั้น

ทางกองกำลังก็คงปฏิเสธ เพราะไม่อยากจะทำอะไรที่จะเป็นปัญหาต่อสาธารณชนในระยะยาว ทั้งความชอบธรรมของกองทัพยังมีน้อย ประชาชนญี่ปุ่นยังคงต่อต้านทหาร

รัฐบาลญี่ปุ่นคิดว่าชาวเกาหลีเหนือกว่าสองล้านคนในญี่ปุ่นเป็นปัญหาสำคัญหรือไม่?

ในช่วงทศวรรษ 50-60 ชาวเกาหลีเหนือได้เข้ามาจำนวนมากจนเป็นกลุ่มที่มีอำนาจ แต่กลุ่มพวกนี้ก็อยู่ภายใต้การควบคุม ในปัจจุบันชาวเกาหลีเหนือกลุ่มนี้อ่อนกำลังลงมากจากการที่ขาดการสนับสนุนด้านการเงินจากกลุ่มที่เคยสนับสนุน จนต้องขอรับการช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่น อีกทั้งในเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มชาวญี่ปุ่น-เกาหลีที่อยู่ในรุ่นที่สามได้กลายมาเป็นชาวเกาหลี-ญี่ปุ่น มีการเพิ่มขึ้นของการแต่งงานข้ามเชื้อชาติ และการเพิ่มขึ้นของคนเกาหลีที่กลายมาเป็นชาวญี่ปุ่น แม้ว่าในปัจจุบันรัฐบาลญี่ปุ่นและเกาหลีจะมีการพิจารณาถึงเรื่องการมอบสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งแก่คนพวกนี้อย่างจริงจัง แต่ปัญหาคือ

* ถอดความโดย ฐานิตา แยมลิริ นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คนกลุ่มนี้หลายคนกลับมีท่าทีต่อต้าน ด้วยเหตุผลว่าจะเป็นการผลักพวกเขาให้เข้าสู่ทางลำบาก พวกเขาพอใจที่จะมีโอกาสเลือกกว่าจะเป็นคนเกาหลิหรือเป็นคนญี่ปุ่น

ปัญหาการก่อการร้ายหรือประเด็นในลักษณะอาจะห์ในอินโดนีเซียมีผลสำคัญต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุนญี่ปุ่นหรือไม่?

ทั้งใช่และไม่ใช่ พวกที่อยู่โตโตเกียวมักจะตื่นตัวในเรื่องนี้เมื่อเกิดเหตุการณ์ก่อการร้าย แต่พวกที่อยู่ในจาการ์ตากลับไม่ตื่นตระหนก ด้วยเห็นว่ามันเป็นคนละเรื่องไม่เกี่ยวกับกับพวกเขา และโดยส่วนมากแล้วนักลงทุนญี่ปุ่นมักกระจุกตัวกันที่ฝั่งตะวันตกของเกาะชวา อีกทั้งพวกกลุ่มก่อการร้าย JI (Jemaah Islamiyah) มีที่มาจากขบวนการ Mujahideen ในอัฟกานิสถาน แผ่ขยายสาขามากในช่วงสงครามกลางเมืองในโมลุกกะ (Molucca) อัมบอน (Ambon) และตอนกลางสุลาเวสี (Sulawesi) ปัจจุบันอ่อนกำลังลงมากในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา กองกำลัง Mujahideen ที่ถูกฝึกมาในอัฟกานิสถานส่วนมากถูกจับและแม้ว่าจะยังมีบางส่วนหลงเหลืออยู่แต่ก็แตกแยกกันเองในกลุ่มในเรื่องของยุทธศาสตร์การต่อสู้ของกลุ่ม จากความเข้าใจของผมที่ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่ากลุ่มก่อการร้ายนี้อาจจะยังมีความสามารถในการทำระเบิดฆ่าตัวตาย แต่ไม่สามารถทำได้ในวงกว้างและรุนแรงดังเช่นระเบิดที่บาหลิเมื่อปี 2002

หากมองย้อนกลับไปยังแบบแผนของกลุ่มขบวนการมุสลิม เห็นได้ว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่ทศวรรษที่ 1940 แม้ในตอนใต้ของโซโลที่เป็นศูนย์กลางของพวก JI ในงานวิจัยของผม ซึ่งเก็บข้อมูลในทศวรรษที่ 70 พบว่ามีการถกเถียงกันในเรื่องที่ว่ามุสลิมที่แท้ควรเป็นคอมมิวนิสต์ด้วย

สำหรับการก่อการร้ายที่เกิดจากภายในประเทศ (home-grown terrorism) แผนยุทธศาสตร์ที่ญี่ปุ่นใช้กับกองทัพแดงของญี่ปุ่น

จะเป็นตัวแบบที่มีประสิทธิผลในการนำมาใช้กับประเทศอื่นหรือไม่?

ยุทธศาสตร์นั้นเป็นแผนการของทางตำรวจ แต่ก็มีบ้างที่บอกว่าจริงๆ แล้วมันมีการขัดแย้งและทำลายล้างกันเองภายในกลุ่มในช่วง 1974-1975 ซึ่งไม่ได้เกิดจากการปฏิบัติการของตำรวจ แต่ในกรณีของอินโดนีเซียจะยากกว่า

ถ้าจีนเปิดฉากโจมตีไต้หวันโดยตรง ญี่ปุ่นจะให้ความช่วยเหลือหรือไม่?

เป็นไปได้ และสหรัฐอเมริกาจะร่วมด้วย ส่วนเรื่องการส่งกองกำลังหรือไม่นั้น เป็นประเด็นที่คนจะเห็นแตกแยกอย่างมาก และรัฐบาลก็จะไม่ทำการโต้แย้งอย่างใด เพราะโดยส่วนมากแล้วไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลพรรคไหนก็จะไม่ตัดสินใจอะไรที่ขัดกับสาธารณชน แต่ถ้าในความเข้าใจของตนนั้นเห็นว่าถ้าเกิดความแตกแยกของสาธารณชน รัฐบาลควรเป็นฝ่ายตัดสินใจ และสาธารณชนควรจะทำตาม ซึ่งพวกนักการเมืองก็มักไม่เสี่ยงกับการทำเช่นนี้

แต่การขัดแย้งในรูปแบบนี้ไม่น่าจะเกิดขึ้นทำให้ญี่ปุ่นและสหรัฐฯ ถูกกดดันให้ต้องตัดสินใจกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ที่น่าจะเป็นไปได้มากกว่าคือการที่จีนมีอำนาจมากขึ้นจนสหรัฐฯ ไม่ต้องการเสี่ยงที่จะต่อต้านอีกต่อไป ในขณะที่เดียวกันการรวมกลุ่มเศรษฐกิจระหว่างจีนและไต้หวันก็จะแนบแน่น トラบเท่าที่ยังสามารถอ้างสถานภาพความเป็นชาวไต้หวันที่ยกออกจากความเป็นชาวจีนไว้ได้

ประเด็นเรื่องการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาค

ในภูมิภาคอาเซียน การที่แต่ละประเทศต่างมีปัญหาขัดแย้งทั้งภายในและภายนอก การทำการค้าแบบทวิภาคีต่อกันน่าจะทำได้ สามารถจัดการให้เป็นไปได้ดีและเติบโตกว่า

การทำในลักษณะภูมิภาคอย่าง ASEAN Free Trade Area (AFTA) หรือไม่?

อาเซียนจำเป็นต้องรวมตัวกันเป็นประชาคมการเมืองและเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มขนาดตลาดให้สามารถแข่งขันกับจีนได้ แม้กระบวนการรวมกลุ่มนี้จะเป็นไปได้ช้าแต่ก็มีการพัฒนาเชิงสถาบันเรื่อยมาตลอด 20 ปี จนกลายเป็นแหล่งลงทุนที่น่าสนใจ ประเทศสมาชิกเองก็ได้ประโยชน์จากขยายตลาดของตน อย่างเช่นไทยก็ได้ประโยชน์มากในการทำธุรกิจแถบลุ่มน้ำ

ในระยะยาวปัจจัยสำคัญสำหรับการเติบโตทางเศรษฐกิจคือการเพิ่มของประชากร ในขณะที่ญี่ปุ่นประชากรลดลง เมื่อเปรียบเทียบแล้วจึงคาดได้ว่าขนาดเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจะเล็กลง

นายกฯ ฮาโตยามา ได้ประกาศนโยบายเกี่ยวกับประชาคมเอเซียตะวันออกเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลในภูมิภาค แต่ในการรวมตัวนี้มีความไม่เท่าเทียมและมีช่องว่างระหว่างกันแม้กระทั่งในอาเซียนเอง มาตรการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่นเพียงประการเดียวดูเหมือนยังไม่เพียงพอ ดังนั้นควรจะมีวิธีการอย่างไรในการแก้ไขปัญหาคือความไม่เท่าเทียมและความเหลื่อมล้ำนี้?

การเข้าร่วมกลุ่มในเอเซียตะวันออกนั้นต่างจากของสหภาพยุโรปที่มีกฎกติกาที่ต้องทำตามเพื่อเข้าเป็นสมาชิกอยู่มาก แต่สำหรับเอเซียตะวันออกเพียงแค่ลงนามข้อตกลงและเป็นที่ยอมรับของรัฐสมาชิกก็พอ สหรัฐฯ และรัสเซียก็ได้ลงนามแล้ว สำหรับสหรัฐฯ นั้นเป็นที่ยอมรับแน่นอน แต่รัสเซียอาจไม่แน่เนื่องจากรัสเซียในความเป็นจริงแล้วไม่น่าถือเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจแถบนี้

ส่วนเรื่องช่องว่างระหว่างประเทศหรือกลุ่มประเทศนั้น ในเชิงธุรกิจแล้วการตั้งโรงงานมักจะดูที่ความสามารถของปัจจัยการผลิต ดังเช่น

ที่ญี่ปุ่นและเกาหลีย้ายโรงงานจากกรุงเทพฯ ไปลาวหรือกัมพูชาเพราะค่าแรงต่ำกว่า เหมาะกับแรงงานที่ไม่จำเป็นต้องมีทักษะมาก ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าความแตกต่างกันนี้เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินธุรกิจภูมิภาค หากมีการสร้างระบบติดต่อขนส่งที่สะดวกถึงกันเพื่อเป้าหมายในการรวมกลุ่ม แรงงานเคลื่อนย้ายได้เสรี ก็เป็นที่คาดเดาได้ว่าจะมีเพียงบางส่วนที่จะได้รับประโยชน์มากกว่าพวกอื่น เช่น พวกเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพฯ โฮจิมินห์ ฮานอย เป็นต้น นั่นก็หมายถึงปัญหาเรื่องการอพยพและอื่นๆ ที่อาจตามมาด้วย

ชนชั้นกลางและอำนาจของผู้ซื้อมีผลอย่างไรต่อการรวมกลุ่มในภูมิภาค?

การขยายตัวของชนชั้นกลางเท่ากับการขยายตัวของตลาด ซึ่งจะเป็นการดีต่อการรวมกลุ่มในภูมิภาค จากวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมาเอเซียตะวันออกได้เริ่มเปลี่ยนรูปแบบจากการส่งออก (export-led model) มาเป็นรูปแบบการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ใช้อุปสงค์เป็นตัวนำ ในกรณีจีนที่นำมาใช้ รัฐบาลได้ใช้จ่ายเงินมากถึง 6 แสนล้านเหรียญสหรัฐ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจทำให้ฟื้นตัวได้เร็วและส่งออกได้มากถึง 9% ของการเติบโตทางเศรษฐกิจ แม้ความต้องการภายในประเทศจะมีมากขึ้นแต่ดูเหมือนการนำเข้าจากภายในภูมิภาคจะไม่เพิ่มตามไปด้วย เห็นได้จากสถิติการนำเข้าต้นปี 2008 จีนนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคประมาณ 9 พันล้านเหรียญสหรัฐ แต่ในต้นปี 2009 นำเข้า 6 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในขณะที่สหรัฐฯ ต้นปี 2008 นำเข้า 110 พันล้านเหรียญสหรัฐ ต้นปี 2009 นำเข้า 80 พันล้านเหรียญ เห็นได้ว่าในความเป็นจริงแล้วจีนมีขนาดตลาดเล็กกว่าสหรัฐฯ ถึง 10% ส่วนสัดส่วนของญี่ปุ่นอยู่ที่ประมาณ 1/3 ของตลาดสหรัฐฯ สหภาพยุโรปประมาณ 2 เท่าของตลาดญี่ปุ่น

ประเด็นเรื่องการแข่งขันระหว่างญี่ปุ่น และจีน

จีนพยายามใช้การดำเนินการทางการ
ทูตแบบพิเศษกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ใน
วิถีทางของการเป็นเพื่อนบ้านที่ดี ด้านญี่ปุ่น
เองมีวิธีการทูตพิเศษอย่างไรต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้?

การใช้อำนาจอย่างอ่อน (soft power)
เป็นการทำให้ประเทศอื่นยอมรับและ เชื่อฟัง
ทำให้ประเทศที่ใช้มีอำนาจเหนือกว่าอีกประเทศใน
ทางอ้อม ประเทศอย่างญี่ปุ่น จีน และสหรัฐฯ มี
อำนาจในการทำจุดนี้ได้ แต่การใช้อำนาจแบบ
อ่อนนี้จะสามารถเปลี่ยนไปเป็นนโยบายต่างประเทศหรือเครื่องมือ
นโยบายต่างประเทศได้
สำเร็จหรือไม่ ยังไม่เป็นที่แน่นอนนัก เพราะดู

เหมือนสหรัฐฯ ก็จะใช้วิธีนี้ต่อประเทศอื่นไม่สำเร็จ
หลังสงครามอิรัก

การที่จีนและญี่ปุ่นถูกมองว่ากลายเป็นคู่แข่ง
กันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยจีน
พยายามใช้อาเซียน ในส่วนนี้ญี่ปุ่นมีการตอบ
สนองอย่างไร?

นโยบายต่างประเทศไม่ใช่สิ่งที่จะนำมา
แข่งขันกัน เนื่องจากเป็นเครื่องมือเพื่อตอบสนอง
ต่อผลประโยชน์แห่งชาติของแต่ละประเทศ ดังนั้นการที่สื่อต่างๆ พยายามเสนอว่าญี่ปุ่นเข้ามามี
บทบาทในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมากขึ้นเพื่อแข่งขันกับ
จีนจึงเป็นเรื่องที่ไม่มีเหตุผลรองรับ อย่างไรก็ตาม
การที่จีนเข้ามาช่วยเหลือประเทศในภูมิภาคนี้
ด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม เป็นสิ่งที่ประเทศอื่นๆ จะ
ต้องพิจารณาด้วยตนเอง.

การพัฒนากระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือก ในคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย : ศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่น

ชาญวิทย์ ชัยกันย์ *

บทนำ

ปัจจุบันในประเทศไทยได้มีการพัฒนากระบวนการระงับข้อพิพาทก่อนการฟ้องคดีมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งหลายภาคส่วนสังคมต่างตอบรับกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Dispute Resolution) ดังกล่าวเป็นอย่างดี โดยหากแบ่งแยกออกเป็นประเภทแล้วพบว่า มี 3 วิธีการหลักในการดำเนินการ คือ การประนีประนอมยอมความ การประนอมข้อพิพาท และวิธีอนุญาโตตุลาการ อันเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีแพ่ง ซึ่งทำให้เกิดผลดีคือทำให้เกิดการระงับข้อพิพาทกันโดยสมานฉันท์ ไม่ต้องผ่านกระบวนการในศาล อย่างไรก็ตาม การระงับข้อพิพาททางเลือกเกี่ยวกับปัญหาข้อขัดแย้งทางสิ่งแวดล้อม (Alternative Dispute Resolution of Environment) ถือเป็นเรื่องใหม่และหน่วยงานของรัฐบางหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อมได้เลือกนำระบบดังกล่าวมาใช้บ้างแล้ว

เช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่นที่ได้พัฒนาการแก้ไขปัญหาล้างแวดล้อมมาเป็นเวลานานเนื่องจากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการฟื้นฟูประเทศด้วยระบบอุตสาหกรรมหนัก อันส่งผลให้

เกิดปัญหาล้างแวดล้อมอย่างมาก ดังที่รู้จักกันดีในหลายคดี เช่น คดีโรคิโอไดอิโต คดีมินามาตะ เป็นต้น แต่การแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมในญี่ปุ่นส่วนใหญ่ได้ดำเนินการผ่านกระบวนการทางศาล ซึ่งญี่ปุ่นใช้ระบบศาลเดี่ยว กล่าวคือ คดีทุกประเภทจะขึ้นสู่การพิจารณาของศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุด รวมทั้งคดีสิ่งแวดล้อมด้วย ทำให้ที่ผ่านมามหาชนญี่ปุ่นต่างต้องใช้เวลามากกว่าที่ศาลฎีกาจะมีคำพิพากษา บางคดีต้องใช้เวลามากกว่า 10 ปี ทำให้การเยียวยาความเดือดร้อนเสียหายของประชาชนที่ได้รับผลกระทบอาจจะไม่ทันเวลา หรือนานเกินกว่าจะได้รับความเป็นธรรม อีกทั้งคู่ความในคดีสิ่งแวดล้อมมีจำนวนมาก ศาลอาจต้องใช้เวลาในการพิจารณา ดังนั้น กระบวนการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในศาลที่มีความเคร่งครัดมากเกินไป จึงไม่เอื้อต่อการแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการความยืดหยุ่นและรวดเร็ว ในปี ค.ศ. 2007 ญี่ปุ่นจึงได้ประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยการระงับข้อพิพาททางเลือก (ADR Act) ซึ่งเป็นผลให้กระบวนการแก้ไขข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนอกศาลถูกนำมาใช้มากขึ้น

* พนักงานคดีปกครองปฏิบัติกร สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานศาลปกครอง

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมโดยรัฐในประเทศญี่ปุ่น

ปัจจุบันญี่ปุ่นได้ดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการที่ทำหน้าที่แก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมก่อนที่จะนำคดีมาฟ้องต่อศาล ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) **คณะกรรมการร่วมแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม (Environmental Dispute Coordination Commission (EDCC: Kogai Tou Chousei Iinkai))** เป็นหน่วยงานทางปกครองที่จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1972 และถือเป็นหน่วยงานกลางระดับประเทศ สมาชิกหรือคณะกรรมการตั้งโดยนายกรัฐมนตรีด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา ประกอบด้วยประธาน 1 คน และกรรมการ 6 คน มีกระบวนการคล้ายศาลแต่เร็วกว่า มีค่าใช้จ่ายน้อยกว่า และยืดหยุ่นกว่าระบบศาลมาก คดีที่จะนำเข้าสู่กระบวนการของ EDCC นี้จะต้องมีลักษณะ 4 ประการด้วยกัน ดังนี้ 1) เรื่องเกี่ยวกับชีวิตและสุขภาพ 2) ความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมประเมินค่าทุนทรัพย์เกิน 500,000,000 เยน 3) เรื่องเกี่ยวกับรถไฟความเร็วสูงชินกันเซน (Shinkansen special express train in Japan) หรือมลพิษทางเสียงจากเครื่องบิน และ 4) ความเสียหายที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่เขตจังหวัดเดียวกัน หากเกี่ยวพันกันมากกว่าสองจังหวัดไม่สามารถใช้คณะกรรมการร่วมได้

2) **คณะกรรมการตรวจสอบความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมและมลพิษ (Pollution Examination Commission (PEC: Kogai Shinsa Kai))** เป็นหน่วยงานระดับจังหวัด มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับคณะกรรมการร่วมแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมข้างต้น และอำนาจจำกัดเฉพาะพื้นที่จังหวัดของตนเท่านั้น

กระบวนการระงับข้อพิพาทของทั้ง EDCC และ PEC มีกระบวนการ 4 ประการที่

สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การประนอมข้อพิพาท (Conciliation) กล่าวคือ มีผู้ประนีประนอมไม่เกินสามคนเข้าเป็นคนกลางในการเจรจาจนกว่าจะบรรลุความตกลงโดยสมัครใจ

2. การไกล่เกลี่ย (Mediation) ประกอบด้วยผู้ไกล่เกลี่ย 3 คน ที่แม้จะสามารถเสนอทางออกได้แต่ไม่มีอำนาจผูกพันตามกฎหมายเว้นแต่คู่พิพาทจะยินยอม

3. อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) ในกระบวนการอนุญาโตตุลาการ คู่ความต้องสละสิทธิอุทธรณ์ต่อศาล ผลของคำชี้ขาดมีศักดิ์เสมือนคำพิพากษา

4. การพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาด (Adjudication) คณะวินิจฉัยชี้ขาดประกอบด้วยองค์คณะ 3-5 คน แต่คู่พิพาทสามารถอุทธรณ์คำวินิจฉัยชี้ขาดต่อศาลได้ภายใน 30 วัน ทั้งนี้ มีสิ่งสำคัญสองประการที่ต้องพิจารณาคือ ความล้มพันธ์ระหว่างข้อกฎหมายกับความเสียหายและความเสียหายที่อาจเยียวยาได้

PEC จัดตั้งขึ้นตามบทบัญญัติในกฎหมายสิ่งแวดล้อมพื้นฐาน ประกอบด้วยตัวแทนจากทนายความ ผู้เชี่ยวชาญ และประชาชนโดยได้รับการแต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัด เริ่มกระบวนการจากการสอบสวน กำหนดวันไกล่เกลี่ยและเสนอทางแก้ไขข้อพิพาทโดยทางจังหวัดจะได้รับคำแนะนำจาก PEC จึงเป็นกระบวนการดำเนินการหลายฝ่ายเพื่อให้มีความตกลงคล้ายกับการไกล่เกลี่ยทางแพ่งในศาล (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจากแผนภาพในเอกสารแนบ 1)

3. การระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

3.1 องค์กรศาลกับการทำหน้าที่แก้ไขข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้น แบ่งได้เป็น 3 ประเภทด้วยกัน นั่นคือ ข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ข้อพิพาททางอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และ ข้อพิพาททางปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ก่อนที่จะนำข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมมาฟ้องเป็นคดีต่อศาล ประชาชนจะต้องทำความเข้าใจก่อน ว่าคดีที่ตนจะนำมาฟ้องนั้น เป็นคดีประเภทใด หากเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชนต้องไป ยื่นฟ้องต่อศาลยุติธรรม แต่หากเป็นการฟ้อง เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่ง แวดล้อมตามกฎหมายแล้ว ต้องยื่นฟ้องที่ศาล ปกครอง

สำหรับกรณีที่เป็นข้อพิพาททางสิ่งแวด- ล้อมที่คู่กรณีเป็นเอกชนทั้งสองฝ่ายแล้ว ส่วนใหญ่ ศาลยุติธรรมจะนำบทบัญญัติในพระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาปรับใช้ ซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 96 และ 97 หมวด 6 ที่ว่าด้วยความรับผิดชอบทางแพ่ง ซึ่งกำหนดว่า

“มาตรา 96 แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่ กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับ อันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสี ยหายด้วยประการใดๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครอง แหล่งกำเนิดมลพิษนั้นมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการ นั้น ไม่ว่าจะการรั่วไหล หรือแพร่กระจายของมลพิษ นั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจ หรือประมาท เลินเล่อของเจ้าของ หรือผู้ครอบครองแหล่ง กำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ ได้ว่ามลพิษเช่นว่านั้นเกิดจาก

(1) เหตุสุทธวิสัยหรือการสงคราม

(2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือ เจ้าพนักงานของรัฐ

(3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของ ผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเองหรือของ บุคคลอื่นซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง หรือโดย

อ้อมในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของ มลพิษนั้น

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายซึ่ง เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความว่า รวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับ ภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นด้วย”

“มาตรา 97 ผู้ใดกระทำหรือละเว้น การกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วย กฎหมาย อันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหาย แก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐ หรือ เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน มีหน้าที่ต้อง รับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่า ของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหายนั้น”

ทั้งสองมาตรานี้ทำให้การฟ้องเรียกค่าเสียหายในข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมเป็นไปได้โดย ง่ายขึ้น ผู้เสียหายเพียงแต่แสดงให้ศาลเห็นว่าตน ได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบจากการ กระทำของผู้ใดผู้หนึ่งที่กระทำต่อสภาพแวดล้อม ในบริเวณนั้น และทำให้ตนได้รับผลกระทบอย่าง หลีกเลียงมิได้แล้ว ก็สามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายต่อศาลได้ ในขณะที่เดียวกันผู้ก่อความเสียหาย จะต้องรับภาระในการพิสูจน์ว่าตนได้กระทำการที่ ก่อให้เกิดความเสียหายดังกล่าวหรือไม่ กฎหมาย ข้างต้นถือได้ว่าเป็นกฎหมายแม่บททางด้านสิ่ง แวดล้อมที่ถือว่าเป็นคุณแก่ผู้เสียหายหรือผู้ที่ได้ รับผลกระทบ อย่างไรก็ตาม นอกจากกฎหมาย แม่บทข้างต้นแล้ว ในระบบกฎหมายไทยได้มี กฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากกว่า 40 ฉบับ เช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 พระราช- บัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติวัตถุ อันตราย พ.ศ. 2535 เป็นต้น ซึ่งหากนำกฎหมาย สิ่งแวดล้อมทั้งหมดมาพิจารณาโดยละเอียดแล้ว จะพบว่า สามารถแยกโครงสร้างของกฎหมาย สิ่งแวดล้อมไทยได้เป็น 4 ส่วนใหญ่ๆ คือ

1. กฎหมายที่กำหนดขอบเขตของการใช้

บังคับกฎหมายสิ่งแวดล้อม

2. กฎหมายที่กำหนดให้มืองค์กรเพื่อทำหน้าที่ควบคุมและดำเนินการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างแท้จริง โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงที่เกี่ยวข้องเป็นผู้รักษาการตามกฎหมาย

3. กฎหมายที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีภารกิจหน้าที่ในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม หรือกิจการต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

4. กฎหมายที่กำหนดมาตรการบังคับหรือลงโทษ สำหรับผู้กระทำการฝ่าฝืนบทบัญญัติตามกฎหมายข้างต้น

สำหรับข้อพิพาททางปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลปกครองนั้น จะเป็นคดีที่มีการฟ้องว่าหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย อันเนื่องมาจากการใช้อำนาจของตนบริหารจัดการหรือแก้ไขปัญหาล้างสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามกฎหมาย ซึ่งบางครั้งอาจเกิดจากการละเลยต่อหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าตามที่กฎหมายกำหนด ส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อม และส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ได้เสียของบุคคล ซึ่งอำนาจหน้าที่ของศาลปกครองในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นไปตามบทบัญญัติในมาตรา 223 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ประกอบกับบทบัญญัติในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

3.2 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในระบบศาล

แม้ว่าการทำหน้าที่ของศาลปกครองและศาลยุติธรรมจะแก้ไขปัญหาข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมได้ตามบทบัญญัติของกฎหมายข้างต้น แต่การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในทั้งสองศาลก็พบ

ว่าเกิดปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ดังนี้

(1) ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สิทธิตามกฎหมายของตน บางครั้งเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นแล้ว แต่มิได้ใช้สิทธิทางกฎหมายในทันที พยานหลักฐานในคดีอาจเปลี่ยนแปลงไป หรือการเยียวยาความเสียหายอาจล่าช้าออกไป ส่วนใหญ่แล้วประชาชนผู้เดือดร้อนเสียหายเป็นผู้ที่อยู่อาศัยหรือมีภูมิลำเนาในท้องถิ่นห่างไกล ทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สิทธิดังกล่าว และหากไม่มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนแล้ว ประชาชนก็จะได้รับความเดือดร้อนเสียหาย ซึ่งที่ผ่านมาส่วนใหญ่แล้วประชาชนมักจะได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหาผลกำไร หรือเอ็นจีโอมากกว่า

(2) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินคดีในศาล

เมื่อคดีสิ่งแวดล้อมเข้าสู่กระบวนการพิจารณาพิพากษาในศาลแล้ว ไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรมหรือศาลปกครองก็ตาม ปัญหาอย่างแรกที่พบคือ การรวบรวมพยานหลักฐาน ต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญหรือเทคโนโลยีและวิทยาการ ซึ่งประชาชนที่เป็นชาวบ้านผู้มีรายได้น้อยคงไม่สามารถดำเนินการหาหลักฐานที่เป็นข้อพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ได้โดยง่าย อีกประการหนึ่งหากพยานหลักฐานที่เป็นเอกสารอยู่ในการครอบครองของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับคดีสิ่งแวดล้อมนั้นแล้ว ผู้เสียหายที่เป็นประชาชนทั่วไปก็ยากที่จะเข้าถึงข้อมูลข่าวสารหรือเอกสารที่เป็นประโยชน์กับตนที่อยู่ในการครอบครองของทางราชการได้

อย่างไรก็ตาม ปัญหาการดำเนินคดีที่กล่าวข้างต้น หากเป็นคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอันอยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลปกครองแล้ว ศาลปกครองจะใช้ “ระบบ

ไต่สวน” มาสืบหาข้อเท็จจริงและสืบพยานในศาล รวมทั้งเรียกผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำสรุปรายงาน หรือเรียกมาให้ถ้อยคำต่อศาลได้ ซึ่งแตกต่างจากการดำเนินคดีในศาลยุติธรรมที่ยึดระบบกล่าวหา โดยฝ่ายที่กล่าวอ้างต้องมีภาระในการนำสืบ ซึ่งหากเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมแล้ว ประชาชนจะต้องรับภาระหนักในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าใช้จ่ายในการดำเนินการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์เป็นไปค่อนข้างสูง ดังนั้น ศาลยุติธรรมจึงมีความพยายามผลักดันให้เกิดศาลสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีวิธีพิจารณาตีแพ่งและอาญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นแนวคิดที่หลายฝ่ายเห็นว่าจะสามารถแก้ไขข้อจำกัดในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรมได้

(3) ปัญหาและอุปสรรคในการเยียวยาผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

ในส่วนนี้ ศาลอาจประสบปัญหาในการกำหนดค่าเสียหายทางสุขภาพและจิตใจ โดยเมื่อเกิดความเสียหายต่อร่างกายแก่ประชาชนขึ้น ในระยะเบื้องต้นอาจยังไม่ปรากฏอาการเจ็บป่วยที่ชัดเจน เมื่อระยะเวลาผ่านอาการจะปรากฏให้เห็นชัดเจนมากขึ้น บางครั้งวิทยาการทางการแพทย์ก็ไม่สามารถยืนยันได้ว่าผลเสียที่เกิดต่อร่างกายนั้นเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไร และจะส่งผลต่อร่างกายในอนาคตมากน้อยเพียงใด ทำให้ศาลไม่สามารถกำหนดค่าเสียหายดังกล่าวได้ชัดเจน อีกทั้งผลกระทบทางด้านจิตใจก็เป็นการยากที่จะคำนวณให้ถูกต้องเพื่อให้ทุกฝ่ายเห็นชอบและยอมรับตรงกันได้ ดังนั้น ศาลจำเป็นต้องพัฒนาหลักการคำนวณค่าเสียหายทางร่างกายและจิตใจในคดีสิ่งแวดล้อมต่อไป

3.3 ระบบการระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อมของไทยในปัจจุบัน

ในปัจจุบันพบว่า การระงับข้อพิพาททางเลือกในด้านอื่นๆ ของประเทศไทยได้พัฒนาไปได้อย่างดี แต่การระงับข้อพิพาททางเลือกเกี่ยวกับ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมยังถือเป็นเรื่องใหม่ ดังเช่นที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ดำเนินการไปบางส่วนแล้วโดยการจัดตั้ง **“ศูนย์ป้องกันและไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทด้านสิ่งแวดล้อม”** ขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546

ศูนย์ป้องกันและไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทด้านสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ด้านกระบวนการป้องกันและไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการพัฒนาไกล่เกลี่ยและจัดทำหลักสูตรเพื่อสร้างบุคลากรด้านการไกล่เกลี่ยกรณีข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อม (Mediators) และติดตามประเมินผลสัมฤทธิ์ในงานของบุคลากรที่ผ่านการพัฒนาเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ทดลองวิจัยรูปแบบการไกล่เกลี่ยในพื้นที่นำร่อง ส่งเสริมให้มีการสร้างเครือข่ายและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การไกล่เกลี่ยระหว่างองค์กรเพื่อลดความขัดแย้งด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการที่ต้องมีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมก่อน (Environmental Impact Assessment-EIA) และปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นดังกล่าว

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2551 ศูนย์ป้องกันและไกล่เกลี่ยฯ ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการป้องกันและไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมโดยผ่านบุคคลที่ปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรง เช่น นักวิชาการสิ่งแวดล้อมที่ประจำอยู่สำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมประจำจังหวัดที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ และผู้นำชุมชนหรือผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชนนั้นๆ โดยโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ได้แก่

1. โครงการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพ

เครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยสันติวิธี ซึ่งมีกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดอบรมหลักสูตรความรู้พื้นฐานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยสันติวิธี โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดหลักสูตรทักษะการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดหลักสูตรวิทยาการการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยสันติวิธี และการประชุมเครือข่ายนักเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการประชุมระหว่างองค์กรที่ทำงานด้านสันติวิธีภายในประเทศ

2. โครงการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยสันติวิธี ซึ่งเป็นโครงการที่สนับสนุนให้มีการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้งในชุมชน โดยมีรูปแบบการจัดเวทีเสวนาให้แก่ละฝ่ายหันหน้าเข้าหากันเพื่อให้ได้แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งร่วมกันในชุมชนๆ นั้น ทั้งนี้ศูนย์ป้องกันและไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทด้านสิ่งแวดล้อมได้สนับสนุนงบประมาณให้แก่สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคฯ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด และหน่วยงานอื่นในพื้นที่ที่มีปัญหาและมีความสนใจในกระบวนการดังกล่าว

แม้ว่าศูนย์ป้องกันและไกล่เกลี่ยดังกล่าวจะจัดตั้งมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว แต่ก็ยังไม่เห็นผลงานที่ชัดเจนในการเป็นทางเลือกที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม ในช่วงสองสามปีที่ผ่านมาพบ

ได้รับการยอมรับของประชาชนทั่วไปในการแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมได้อย่างแท้จริงก็คือการทำหน้าที่ของศาล ดังนั้น ศูนย์ป้องกันและไกล่เกลี่ยฯ ต้องเร่งสร้างบุคลากรที่เชี่ยวชาญในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เข้าไปทำหน้าที่ประนีประนอมคู่กรณีในคดีสิ่งแวดล้อมให้รวดเร็วและทั่วถึง อีกทั้งต้องทำงานในเชิงรุกอีกด้วย จึงจะทำให้ระบบระงับข้อพิพาททางเลือกพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง เป็นธรรม อันส่งผลให้ลดจำนวนคดีเข้าสู่ศาล และแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินคดีในศาลดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

ปัญหาอีกประการหนึ่งของระบบระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อม นั่นคือ หากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเป็นหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งได้ใช้อำนาจทางปกครองเพื่อดำเนินการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของสาธารณะแล้ว ฝ่ายปกครองมักจะเห็นว่าตนอยู่ในฐานะที่ไม่สามารถดำเนินการต่อรอง ไกล่เกลี่ย ประนีประนอมกับฝ่ายเอกชนได้ เพราะตนคงไม่มีอำนาจในการตัดสินใจใดๆ ในการเจรจา ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากฝ่ายปกครองจะต้องชดใช้ค่าเสียหายทางร่างกายและจิตใจ การละเมิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ตนทำไปตามหน้าที่ความรับผิดชอบแล้ว การเจรจาเพื่อประนีประนอมยอมความโดยการชดใช้ค่าเสียหายจะดำเนินการอย่างไร เป็นจำนวนเท่าใด ยังเป็นสิ่งที่ยังฝ่ายปกครองต่างเห็นว่าตนยังไม่มีอำนาจดำเนินการได้ด้วยตนเองทันที ซึ่งขัดต่อหลักการในการใช้ระบบระงับข้อพิพาททางเลือกที่เน้นความรวดเร็วและเป็นธรรม อย่างไรก็ตาม นักกฎหมายหลายท่านได้ให้ความเห็นว่ากระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกตามกฎหมายมหาชน โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยตามกฎหมายปกครอง (Mediation in Administrative Law) นั้นมีความเป็นไปได้ ซึ่งคงต้องดำเนินการศึกษาและเปรียบเทียบเพื่อนำมาปรับ

ใช้กับประเทศไทยให้เหมาะสมต่อไป

4. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาระบบ ระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อม : ศึกษาเปรียบเทียบตัวแบบจากประเทศญี่ปุ่น

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น การฟ้องร้องคดีสิ่งแวดล้อมต่อศาลนั้น มีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ดังนั้น การศึกษาการใช้ระบบระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่นแล้ว อาจส่งผลดีต่อสถานการณ์ความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยให้ลดความรุนแรงลงไปได้ โดยรูปแบบที่มีความเป็นไปได้และเหมาะสมกับประเทศไทยคือ การจัดตั้งคณะกรรมการชุดพิเศษขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เยียวยาแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมในเบื้องต้น ก่อนที่จะนำคดีสู่ศาล โดยมี โครงสร้างหลักของคณะกรรมการชุดดังกล่าว ดังนี้

- (1) ฝ่ายผู้เสียหาย หรือผู้แทนในกรณีที่ยื่นฟ้องคดีเป็นกลุ่ม
- (2) ฝ่ายผู้ก่อความเสียหาย อาจเป็นเอกชนหรือฝ่ายรัฐก็ได้
- (3) ฝ่ายที่เป็นกลาง และมีได้มีส่วนได้เสียกับคู่กรณี โดยทำหน้าที่หลักในการไกล่เกลี่ยประนีประนอม ทั้งนี้ อาจเลือกจากบุคคล 3 กลุ่มย่อย ดังนี้

3.1 เจ้าหน้าที่ของรัฐที่สังกัดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นข้อพิพาท เช่น หากเป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับการปล่อยของเสียจากโรงงาน ก็จะเป็นตัวแทนจากกรมโรงงาน หรือกรมอุตสาหกรรม หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับความปลอดภัยในสุขอนามัย ก็จะเป็นตัวแทนจากกระทรวงสาธารณสุข หรือเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นต้น ทั้งนี้ การใช้คนกลางที่เป็นเจ้าหน้าที่หรือตัวแทนฝ่ายรัฐนี้ หากเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาที่เกี่ยวข้องสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการพิพาทกันระหว่างเอกชนด้วยกันอาจดูมีลักษณะเป็นกลางแท้จริง แต่คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอาจ

ใช้ได้เฉพาะในกรณีที่หน่วยงานดังกล่าวไม่มีส่วนได้เสียในคดีนั้น

3.2 ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องในข้อพิพาทกัน เช่น นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญทางระบาดวิทยา ผู้เชี่ยวชาญในการพิสูจน์ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมและการเกิดมลพิษ เป็นต้น

3.3 นักกฎหมายสิ่งแวดล้อม หรือผู้แทนองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องและดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

โดยฝ่ายที่เป็นกลางนี้ การคัดเลือกและสัดส่วนในการเข้าเป็นกรรมกรณนั้น อาจปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมไปตามกรณีพิพาทเป็นกรณีๆ ไป

บทบาทสำคัญของคณะกรรมการชุดพิเศษนี้ คือ การเรียกให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายมาเจรจาไกล่เกลี่ยร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายข้างต้นในลักษณะของไตรภาคี คณะกรรมการระงับข้อพิพาทนี้จะต้องใช้เทคนิคและกลยุทธ์ต่างๆ ให้เกิดการรวมขอมระหว่างกันเจรจาอย่างสันติ โดยยึดหลักความถูกต้อง และเป็นธรรม เพื่อให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเกิดความพึงพอใจในข้อตกลงที่เห็นร่วมกัน แต่หากคู่กรณีไม่พึงพอใจและไม่ยอมรับผลการเจรจา ก็สามารถนำข้อพิพาทนั้นขึ้นฟ้องเป็นคดีต่อศาล เพื่อให้ศาลพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป

รูปแบบของคณะกรรมการชุดนี้ เป็นการศึกษารเปรียบเทียบของประเทศไทยซึ่งในประเทศญี่ปุ่นได้จัดให้มีองค์กรระงับข้อพิพาททางเลือกเป็นสองระดับ คือ ส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นที่เกิดข้อพิพาทนั้น ซึ่งทำให้การเข้าไปดำเนินการไกล่เกลี่ยเป็นไปได้โดยง่าย สะดวก และรวดเร็ว ในเบื้องต้นผู้เขียนมีความเห็นว่าการจัดตั้งคณะกรรมการพิเศษควรเริ่มจากส่วนกลางก่อน หากพัฒนาส่วนกลางให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลในทางปฏิบัติได้แท้จริงแล้ว ค่อยพัฒนาต่อไปในระดับพื้นที่เฉพาะเขตต่อไป

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้ศึกษาและพบว่า ปัจจุบันนี้ได้มีการประกาศใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการประสานงานเพื่อบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2550 ขึ้น โดยระเบียบฉบับดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดมาตรการและวิธีการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อป้องกันและปราบปรามการละเมิดกฎหมายและแก้ไขเยียวยาความเสียหายในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันท่วงที นอกจากนี้ในหมวด 2 ของระเบียบดังกล่าว ได้กำหนดให้มี **คณะกรรมการว่าด้วยการประสานงานเพื่อบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หรือ กป.วล.** โดยมีรองอัยการสูงสุดซึ่งได้รับมอบหมายจากอัยการสูงสุด เป็นประธานกรรมการ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในเอกสารแนบ 2) มีอำนาจหน้าที่หลักในการประสานงานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อแก้ไขเรื่องร้องทุกข์ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเร่งรัดการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีแพ่ง คดีอาญา หรือคดีปกครอง (ข้อ 9) และการทำหน้าที่ในการประណอมข้อพิพาท (ข้อ 16) ที่กำหนดไว้ว่า หากคู่กรณีที่เกี่ยวข้องประสงค์จะตกลงระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นด้วยวิธีประណอมข้อพิพาท ให้คู่กรณีปฏิบัติตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการประណอมข้อพิพาท ทำให้เห็นว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา ได้มีกฎหมายที่เอื้อต่อการ

พัฒนาระบบระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริงแล้ว ซึ่งโดยผลของระเบียบนี้ทำให้สามารถตั้งคณะกรรมการที่มีลักษณะเช่นเดียวกับที่ผู้เขียนได้เสนอตัวแบบที่ได้ศึกษาจากของประเทศญี่ปุ่นข้างต้น

แต่เมื่อได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงในปัจจุบันแล้วพบว่า แม้ระยะเวลาผ่านไปเกือบสองปี กป.วล. ยังไม่มีการแต่งตั้งหรือทำการประชุมร่วมกันเลยแม้แต่ครั้งเดียว ทำให้การพัฒนาระบบระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อมจึงไม่เป็นไปตามที่ได้คาดคิดไว้ ทั้งนี้ผู้เขียนได้สอบถามไปยัง กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้ที่เป็นกรรมการและเลขานุการโดยตำแหน่งที่ระเบียบกำหนดไว้ ได้รับคำชี้แจงว่า เนื่องจากกรรมการสองท่านจะต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้แทนองค์กรเอกชนที่มาจากการแต่งตั้งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในช่วงสองปีภายหลังระเบียบนี้ได้มีผลบังคับใช้ การเมืองภายในประเทศมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้มีการเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีหลายครั้ง การทำงานจึงต้องสะดุดอยู่เสมอ ปัญหาด้านการเมืองดังกล่าวนี้ถือเป็นอุปสรรคประการหนึ่งในการส่งเสริมและพัฒนา ระบบระงับข้อพิพาทดังกล่าวที่หลายฝ่ายอาจมองข้าม ซึ่งคงต้องนำไปพิจารณาและแก้ไขต่อไปในอนาคต เพื่อให้เกิดระบบระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อมในไทยเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงและมีประสิทธิภาพ.

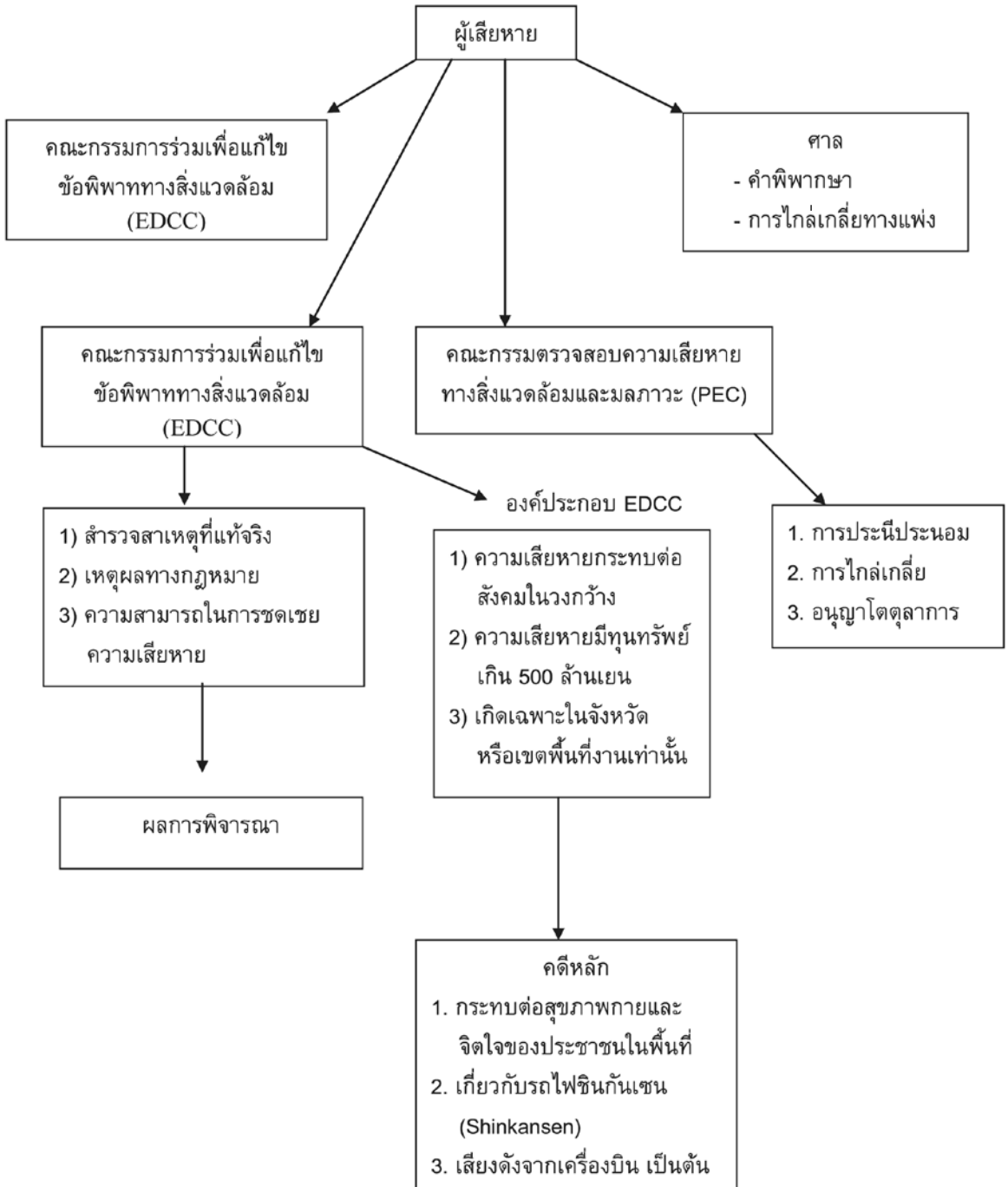

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ ของญี่ปุ่น

	กระบวนการทางแพ่ง	กระบวนการไกล่เกลี่ยทางแพ่ง	การระงับข้อพิพาททางเลือก (ADR)
1. ผู้มีบทบาทหลักในการระงับข้อพิพาท	ผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา 1 ท่านและผู้เชี่ยวชาญมากกว่า 2 ท่านขึ้นไป	ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยซึ่งคัดเลือกมาจากนักวิชาการด้านกฎหมาย ผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น
2. การเริ่มดำเนินกระบวนการ	ผู้ฟ้องคดียื่นฟ้องต่อศาล	ผู้ฟ้องคดียื่นฟ้องต่อศาล	1) ผู้เสียหายยื่นเรื่องต่อคณะกรรมการ ADR 2) ผู้มีอำนาจทางปกครองหรือศาลเห็นว่ามีความเสียหายต่อสังคมอย่างมาก สามารถใช้ระบบ ADR ได้
3. การเปิดเผยต่อสาธารณะ	เปิดเผยต่อสาธารณะ	ไม่เปิดเผยต่อสาธารณะ	ไม่เปิดเผยต่อสาธารณะ แต่สามารถเปิดเผยต่อสาธารณะได้ในกรณีที่มีผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง
4. การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้เสีย	ศาลจะจำกัดเฉพาะในประเด็นที่คู่ความโต้แย้งกันเท่านั้น	คณะกรรมการไกล่เกลี่ยไม่จำกัดแค่ประเด็นที่คู่ความโต้แย้งเท่านั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้	จำกัดเฉพาะบุคคลที่ได้รับความเดือดร้อนเสียหายในกรณีเดียวกันเท่านั้น
5. การแสวงหาข้อเท็จจริงและกระบวนการสืบสวนสอบสวน	ศาลเป็นผู้ทำหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงและสั่งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการสืบสวนสอบสวนและส่งพยานหลักฐานต่างๆ ให้ศาลโดยเริ่มจากฝ่ายผู้ถูกฟ้องคดีก่อน	คณะกรรมการไกล่เกลี่ยไม่มีภารกิจที่จะต้องแสวงหาข้อเท็จจริง แต่จะออกแบบการพิจารณาโดยวิธีใดก็ได้ ให้เป็นไปโดยง่ายและยืดหยุ่น	EDCC สามารถแสวงหาข้อเท็จจริงได้ ยกเว้นในคดีสำคัญใหญ่ๆ และ PEC จะสามารถสืบสวนสอบสวนและรวบรวมหลักฐานต่างๆ เพื่อประกอบการพิจารณาตัดสินต่อไป

6. ผลลัพธ์ภายหลังจากที่ได้มีการพิจารณาตัดสิน	ศาลสั่งให้ผู้กระทำผิดชำระค่าเสียหายแก่อีกฝ่าย	ศาลสั่งให้ผู้กระทำผิดชำระค่าเสียหายแก่อีกฝ่าย	ทำให้เกิดความระออมระอมระหว่างสองฝ่าย และหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ชำระค่าเสียหายจะต้องเริ่มทำกระบวนการไกล่เกลี่ยใหม่ในระบบนี้จะพยายามให้ทั้งสองฝ่ายยินยอมระออมระอมกันให้ได้มากที่สุด แต่หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตาม EDCC ก็จะมาเข้ามาให้คำแนะนำให้ปฏิบัติตาม
7. ค่าธรรมเนียม	คำนวณค่าธรรมเนียมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกำหนดไว้	คำนวณค่าธรรมเนียมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกำหนดไว้	เมื่อคำนวณแล้วมีค่าธรรมเนียมเพียงแค่ 20-30% ของค่าธรรมเนียมศาลตามประมวลกฎหมายพิจารณาความแพ่ง EDCC จะเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ในการสืบสวนสอบสวนในคดีนั้นๆ

แผนภาพแสดงระบบการแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมในญี่ปุ่น

โครงการการศึกษาทางทฤษฎี และการพัฒนาเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการจัดทำความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น โดยคำนึงถึงต้นทุนแวดล้อม: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์*

สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม**

หลักการและเหตุผล

ในสภาพการณ์ด้านเศรษฐกิจและการเมืองโลกปัจจุบัน การเจรจาการค้าเสรีมีความสำคัญต่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของไทย จากนโยบายที่รัฐบาลที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาล มีนโยบายชัดเจนที่จะใช้การเจรจาการค้าเสรี (Free Trade Agreement: FTA) กับประเทศต่างๆ เป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทั้งในระดับทวิภาคี และระดับภูมิภาค

ข้อมูลการศึกษาประเมินผลกระทบ ผลประโยชน์ที่ประเทศไทยจะได้รับต้นทุนในด้านต่างๆ ที่ประเทศไทยต้องจ่ายอันเป็นผลมาจากความตกลง FTA นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยวด อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาที่ผ่านมา มักมุ่งเน้นผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่เป็นผลจากการลดอุปสรรคทางการค้าโดยตรงเป็นหลัก โดยมักใช้แบบจำลอง Computable General

Equilibrium (CGE) Model เป็นเครื่องมือศึกษาซึ่งจะให้ผลการประเมินที่เกี่ยวข้องกับมูลค่าการค้า การผลิต การบริโภค และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถประเมินและคิดรวมต้นทุนทางด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมได้ ส่งผลให้การตัดสินใจและการพิจารณากำหนดนโยบายต่างๆ ของรัฐขาดข้อมูลที่ครบถ้วนรอบด้าน ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผลการศึกษาและการกำหนดนโยบายเรื่อง FTA ไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับจากสังคม และจากผู้ได้รับผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ การศึกษาก่อนหน้านี้จะได้มีการลงนามในข้อตกลง ผู้วิจัยส่วนใหญ่ยังไม่สามารถที่จะเข้าถึงและศึกษาสาระของความตกลงที่เป็นฉบับทางการได้ จากการที่ไทยและญี่ปุ่นได้มีการลงนามในความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA) ไปแล้ว

* ท่านสามารถติดตามรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ได้ที่ <http://elibrary.trf.or.th/ctrflibrary.asp>

** หัวหน้าโครงการ : รศ.ดร.ชยันต์ ดันดีวิศาการ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ที่ปรึกษาโครงการ : ท่านผู้หญิง ดร.สุชาวัลย์ เสถียรไทย มูลนิธิธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
ผศ.ดร.จันทน์ สรพิพัฒน์ บัณฑิตวิทยาลัยร่วมด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี

คณะผู้วิจัย : รศ.ดร.ลาวัณย์ ถนัดศิลป์กุล คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, รศ.ดร.นิรมล สุธรรมกิจ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ผศ.ดร.นิรันดร์ วิศวกร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, นายบัณฑิต เศรษฐศิริโรจน์ สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม และนางสาวจิรพรรณ นฤภัทร สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2550 ที่ผ่านมา และได้มีการเปิดเผยรายละเอียดของสาระความตกลงทั้งหมดแล้ว ดังนั้นการศึกษานี้จึงได้ทำการศึกษาด้านกฎหมายขึ้นเพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในแง่กฎหมายทั้งภายในประเทศ และข้อขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นกับความตกลงพหุภาคีระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม (MEAs) โดย MEAs ต่างๆ ที่ไทยได้ลงนามไปแล้ว รวมทั้งผลกระทบด้านต้นทุนสิ่งแวดล้อมของความตกลง JTEPA เพื่อให้ได้ผลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษากฎหมายและพัฒนาเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ในการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจของการจัดทำความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น โดยคำนึงถึงต้นทุนผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเพื่อให้มีข้อมูลประกอบการตัดสินใจกำหนดนโยบายด้านการเจรจาจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรีที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคตที่ครบถ้วนทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นการเปรียบเทียบความตกลงพหุภาคีว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (MEAs) กับข้อบทของความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (JTEPA) เพื่อศึกษาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างความตกลงทั้งสอง โดยศึกษาเป็นสามส่วนคือ

1) เป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างกรอบของกฎหมายหลายระนาบ ทั้งกรอบของกฎหมายภายใต้กรอบขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization, WTO) หลักกฎหมายระหว่างประเทศ หลักกฎหมายภายในของไทย

และความผูกพันภายใต้ความตกลงทวิภาคีหรือ พหุภาคีว่าด้วยความตกลงทางเศรษฐกิจ (Economic Agreements)

2) การศึกษาเปรียบเทียบข้อบทและสาระ (Texts and substances) ของความตกลงพหุภาคีว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (MEAs) กับข้อบท (Texts) ภายใต้ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจระหว่างไทยและญี่ปุ่น (JTEPA)

3) การศึกษาทบทวนวรรณกรรมกระบวนการเจรจาความตกลงเขตการค้าเสรีของประเทศไทยกับประเทศคู่เจรจา คือ ประเทศญี่ปุ่น โดยเน้นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ตั้งแต่ขั้นตอนการริเริ่มเจรจจนถึงขั้นตอนการเจรจา ศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของการมีส่วนร่วมของภาคอุตสาหกรรมชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ และภาคประชาสังคมที่มีผลต่อการเจรจาความตกลงเขตการค้าเสรีของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

สำหรับส่วนที่สอง เป็นการศึกษาผลกระทบด้านต้นทุนสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากความตกลง JTEPA โดยใช้ผลจากแบบจำลองแบบดุลยภาพทั่วไป GTAP ที่มีผู้ทำการประเมินผลทางการค้าและเศรษฐกิจเบื้องต้นอยู่แล้ว จากนั้นจึงนำเอาผลของการเปลี่ยนแปลงผลผลิตและรายได้ ประชาชาติดังกล่าวมาทำการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอีกทอดหนึ่งด้วยโปรแกรม STELA ซึ่งเป็นโปรแกรมคณิตศาสตร์เชิงพลวัต (Dynamic Model) ในการสร้างแบบจำลองดังกล่าวผู้วิจัยได้ใช้อุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์เป็นตัวแทนของภาคอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่มีข้อมูลรายละเอียดเพียงพอต่อการสร้างแบบจำลอง โดยแบบจำลองเริ่มจากการประมาณการทางเศรษฐกิจมิติสำหรับการผลิต การบริโภค การนำเข้าและส่งออกผลิตภัณฑ์คอมพิวเตอร์ของไทย โดยใช้ข้อมูลในอดีตของไทย เพื่อให้ทราบค่าสัมประสิทธิ์ของแต่ละแบบจำลองที่จะใช้ในการทำการ

วิเคราะห์ผลกระทบจากการค้าที่เพิ่มขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของผลผลิตและรายได้ประชาชาติ สำหรับการประมาณการผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมนั้น อาศัยผลการวิจัยการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแบบตลอดวงจรชีวิต (Live Cycle Assessment: LCA) ของคอมพิวเตอร์มาปรับใช้กับผลการคำนวณปริมาณการผลิตคอมพิวเตอร์ที่เปลี่ยนแปลงไป

โครงสร้างเนื้อหาของงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้จะประกอบด้วย 6 บท โดยบทแรกคือบทนำ บทที่ 2 เป็นการให้ข้อมูลพื้นฐานถึงความเป็นมาของความตกลงฯ แต่ละฝ่ายมียุทธศาสตร์การเจรจาอย่างไร และมีกระบวนการเจรจาอย่างไร จากนั้นจึงเป็นการเสนอผลการวิเคราะห์ธรรมาภิบาลกับกระบวนการเจรจาความตกลงฯ ดังกล่าว บทที่ 3 เป็นการศึกษาผลกระทบของความตกลงฯ ในด้านกฎหมาย โดยพิจารณาร่วมกับกรอบทางกฎหมายหลายระนาบด้านสิ่งแวดล้อม (Multilateral Environmental Agreements: MEAs) รวมถึงการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากความขัดแย้งกันระหว่างความตกลงและกฎหมายเหล่านั้น ซึ่งจะมีการพิจารณาในหลายด้าน ได้แก่ ด้านการลงทุน ด้านขยะมีพิษข้ามแดน กลไกการยุติข้อพิพาท และการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เป็นต้น ส่วนในบทที่ 4 จะเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศญี่ปุ่น ได้แก่ กฎหมายด้านการกำจัดและรีไซเคิลของเสีย และกฎหมายด้านการอนุรักษ์พลังงานและการแก้ไขปัญหาโลกร้อน เป็นต้น เนื้อหาในบทที่ 5 เป็นบทที่เกี่ยวกับลักษณะทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล โดยครอบคลุมด้านการผลิต การนำเข้าและส่งออก รวมทั้งให้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อุตสาหกรรมดังกล่าวอาจสร้างขึ้น ซึ่งจะเป็น

ข้อมูลพื้นฐานในการสร้างเครื่องมือประเมินผลกระทบของสิ่งแวดล้อมในบทต่อไป ในบทที่ 6 ซึ่งเป็นบทสุดท้าย เป็นการพัฒนาแบบจำลองเศรษฐกิจในการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมโดยใช้สาขาการผลิตคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลเป็นกรณีศึกษา โดยจะเริ่มจากพื้นฐานทางทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่อธิบายผลกระทบของการค้าระหว่างประเทศที่มีต่อสิ่งแวดล้อม จากนั้นเป็นการอธิบายตัวแบบจำลอง และการประมาณการทางเศรษฐกิจ เพื่อประมาณการค่าสัมประสิทธิ์ต่างๆ ที่จำเป็นต่อการสร้างแบบจำลอง จากนั้นจึงทำการประเมินผลการผลิตสินค้าและปริมาณมลพิษที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งต้นทุนในการบำบัดมลพิษดังกล่าว

ผลการศึกษาวิจัย

ด้านกฎหมาย

การวิจัยทางด้านกฎหมายเกี่ยวกับกฎหมายหลายระนาบทางด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมกับผลกระทบจากความตกลงการค้าเสรีในโครงการศึกษาวิจัยนี้ มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะในกรณีผลกระทบจาก JTEPA โดยเปรียบเทียบในแต่ละกรอบของกฎหมาย หรือความตกลงคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ผลของพันธะความผูกพันภายใต้ JTEPA ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยดังนี้

ไทยจะไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับเขตการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมได้ (มาตรา 10 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน) คุ้มครองนักลงทุนต่างด้าวภายใต้ความตกลงระหว่างประเทศไม่ต้องอยู่ภายใต้การบังคับของกฎหมายฉบับนี้ อันเป็นการเลือกปฏิบัติต่อคนชาติ ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างการบังคับใช้กฎหมายภายใน กับการปฏิบัติตามพันธกรณีภายใต้ ความตกลง JTEPA

ความตกลงดังกล่าวเปิดช่องทางให้มีการส่งสินค้าขยะเพื่อการกำจัดฝังเข้ามาด้วยกับซาก

สินค้าใช้แล้วเพื่อการนำมาใช้ใหม่ เนื่องจากความตกลง JTEPA กำหนดให้สามารถนำเข้าสินค้าขยะมากำจัดในประเทศไทยได้ การนำเข้าขยะมีพิษดังกล่าวย่อมจะเป็นกลายเป็นภาระแก่ประเทศไทยในการกำจัด และ ก่อให้เกิดมลพิษ

การนำเข้าสินค้าทุกชนิดได้โดยปราศจากอุปสรรค หากขาดการควบคุม และผ่อนปรนมาตรการในการตรวจสอบ อาจจะมีการนำเข้าสินค้าที่เป็นอันตรายต่อชีวิต และสุขอนามัยของมนุษย์ สัตว์ และพืชได้ ซึ่งขัดต่อ มาตรา XX (b), SPS, และ TBT ซึ่งจะขัดแย้งกับกฎหมายต่างๆ ของไทย เช่น พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติกักพืช พ.ศ. 2507 (แก้ไข พ.ศ. 2542)

ฝ่าฝืนต่อ Directive 2002/95/EC of the European Parliament and of the Council of 27 January 2003 on the Restriction of the Use of Certain Hazardous Substances in Electrical and Electronic Equipment (ข้อกำหนด RoHs) มีผลกระทบต่อ การเข้าถึงตลาด EU กระบวนการผลิต และ ชิ้นส่วนต้องปฏิบัติตามมาตรฐาน EU และ ISO ในตลาดโลก รวมทั้งขยะข้ามแดนก็ขัดแย้งกับข้อกำหนด WEEE (Waste Electrical Electronic Equipment)

การบังคับใช้กฎหมายไทยเกี่ยวกับมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม อาจจะไปกระทบต่อการลงทุน ทำให้มีการตีความว่าเป็นการเวนคืนทรัพย์สินทางอ้อม (Indirect expropriation) นอกจากนี้การที่จะออกมาตรการของรัฐให้สอดคล้องกับ The Rio Declaration on Environment and Development (1992) ก็อาจจะกระทำได้ลำบาก เนื่องจากไปกระทบต่อต้นทุนการผลิต หรือการบริหารจัดการ การยุติข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการระหว่างรัฐ และ นักลงทุน ในบางกรณีโดยเฉพาะกรณีที่กระทบต่อนโยบายสาธารณะ จะมุ่งเน้นแต่ประเด็นการค้า

การลงทุน และปัญหาเศรษฐกิจ โดยเน้นการเปิดเสรีเพียงประการเดียวโดยไม่ได้คำนึงถึงนโยบายสาธารณะด้านอื่นๆ เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อม ชุมชน เป็นต้น

ด้านผลกระทบต่อทางเศรษฐศาสตร์

อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ เป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้เป็นอันดับต้นๆ ให้กับประเทศไทย โดยมีมูลค่าการส่งออกประมาณร้อยละ 17 ของมูลค่าส่งออกสินค้าทั้งหมด และประมาณร้อยละ 10 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเบื้องต้น และมีอัตราการเติบโตของ มูลค่าส่งออกเฉลี่ยประมาณร้อยละ 7 ต่อปี ประเทศไทยมีนำเข้าสินค้าอิเล็กทรอนิกส์สูงด้วยเช่นกัน โดยมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยประมาณร้อยละ 4 ต่อปี

สินค้ากลุ่มคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์เป็นสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ที่มีสัดส่วนเกือบถึงร้อยละ 70 ของการส่งออกสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ทั้งหมด แนวโน้มการส่งออกที่เพิ่มขึ้นได้กระตุ้นการผลิตภายในประเทศ ทั้งในรูปของชิ้นส่วน และการประกอบอุปกรณ์ แต่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดขยะกากของเสีย และมลพิษ และ/หรือปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากกระบวนการผลิตได้ในเวลาเดียวกันด้วย

ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ที่สำคัญของเครื่องใช้ไฟฟ้าและผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์คือ Hard Drive, PCB, และ IC & Diode โดยในกระบวนการผลิตชิ้นส่วนเหล่านี้มีการใช้สารอันตรายหลายประเภท เช่นปรอท แคดเมียม ตะกั่ว และสารระเหยต่างๆ ดังนั้น การผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์จึงมีความเสี่ยงในการเกิดปัญหาสุขภาพของคนงานที่ทำงานเกี่ยวกับโลหะหนักอันตรายและสารเคมีอันตราย และยังก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำที่อาจมีสารพิษปนเปื้อนออกมาจากน้ำทิ้งของโรงงานชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์

นอกจากนี้ เครื่องใช้ไฟฟ้าและผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์เมื่อเลิกการใช้งานแล้ว ก็ยังอาจก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมประเภทอื่น เช่น ปริมาณขยะเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ที่ต้องอาศัยพื้นที่ขนาดใหญ่ในการจัดเก็บขยะ และที่ต้องการเทคโนโลยีเฉพาะในการกำจัดโลหะหนักและสารอันตรายมิให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อมที่มีขยะอิเล็กทรอนิกส์เหล่านี้ ซึ่งหากโลหะมีพิษเหล่านี้แพร่กระจายหรือปนเปื้อนสู่สิ่งแวดล้อม แม้กระทั่งการจัดการไม่ถูกวิธีอาจก่อให้เกิดอันตรายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ

กระบวนการแยกชิ้นส่วนดังกล่าวนั้นหากดำเนินการอย่างไม่ถูกวิธีก็อาจจะนำไปสู่การปนเปื้อนของโลหะและสารพิษในดินและแหล่งน้ำในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงสถานที่ทำการแยกชิ้นส่วน อันอาจเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ยิ่งปริมาณการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และเครื่องใช้ไฟฟ้ามีมากขึ้นเท่าใด ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับขยะอิเล็กทรอนิกส์ก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น

เพื่อให้สามารถประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นระบบ งานวิจัยชิ้นนี้จึงได้ใช้งานศึกษา LCA ของผลิตภัณฑ์คอมพิวเตอร์มาเป็นเครื่องมือในการคำนวณปริมาณมลพิษมลพิษที่เกิดจากการการผลิตคอมพิวเตอร์สามารถแบ่งได้ออกเป็น กากของเสีย (Solid Waste) ก๊าซที่ก่อให้เกิดภาวะโลกร้อน (Greenhouse Gas: GHG) ภาวะความเป็นกรด (SO₂) มลพิษ ทางน้ำ (NO₃) และผลกระทบต่อชั้นบรรยากาศโอโซน (C₂H₄)

จากการประมาณการด้วยแบบจำลอง พบว่าในสถานการณ์ที่ยังไม่มีผลของความตกลง JTEPA (ในกรณีฐาน) ปริมาณการบริโภคคอมพิวเตอร์จะเพิ่มขึ้นเป็น 6.4 ล้านเครื่องในปี พ.ศ. 2556 (ค.ศ.2013) โดยปริมาณการส่งออกจะเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 4,084 ล้านเครื่อง ส่วน

ปริมาณการนำเข้านั้นเพิ่มขึ้นโดยตลอดเช่นกันจนเป็น 1.8 ล้านเครื่องในปี พ.ศ. 2556 โดยการผลิตรวมคอมพิวเตอร์ของไทยนั้นเกือบทั้งหมดเป็นการผลิตเพื่อส่งออก มลพิษแต่ละชนิดจะถูกผลิตเพิ่มขึ้นตามไปด้วย โดยจะมีการปลดปล่อยกากของเสียประมาณ 19.2–33.6 ล้านตันต่อปี ปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่สร้างภาวะโลกร้อนจะเพิ่มขึ้นประมาณ 99.5–173.7 ล้านตันต่อปี ส่วนมลพิษที่ทำให้เกิดภาวะความเป็นกรดในอากาศนั้นมีประมาณ 8.1–8.9 หมื่นตันต่อปี นอกจากนี้อุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์ยังมีการสร้างสารมลพิษทางน้ำอีก 0.8–1.7 ล้านตันต่อปี ส่วนสารมลพิษที่มีผลต่อชั้นบรรยากาศโอโซนอีกประมาณปีละ 2.25–4.94 หมื่นตันต่อปี

สำหรับผลการประมาณการกรณีที่มีความตกลง JTEPA เปรียบเทียบกับกรณีฐาน พบว่าปริมาณความต้องการบริโภคภายในประเทศเพิ่มขึ้นเล็กน้อย (เพิ่มขึ้น ร้อยละ 0.14–1.03 ในช่วงปี พ.ศ.2553-2556) ปริมาณการนำเข้าเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 0.87–6.44 ส่วนการส่งออกเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 3.66–8.74 ส่งผลให้ปริมาณผลผลิตคอมพิวเตอร์รวมเพิ่มขึ้น ใกล้เคียงกับการส่งออกในช่วงดังกล่าวเช่นกัน

ผลของการคำนวณต้นทุนการบำบัดมลพิษของแบบจำลอง พบว่าในกรณีฐานต้นทุนการบำบัดโดยรวมในปีแรกของการทำภาระประเมิน (พ.ศ. 2547) นั้น ยังไม่สูงมากนัก คือมีขนาด 1.05 พันล้านดอลลาร์ หรือประมาณ 37 พันล้านบาท ซึ่งคิดเป็นประมาณร้อยละ 1.16 ของ GDP ในปี พ.ศ. 2547 อย่างไรก็ตาม หากไม่ได้มีการจัดการกับปัญหาดังกล่าวแล้วปล่อยให้มีการสะสมมากยิ่งขึ้น ต้นทุนในการบำบัดก็จะสะสมมากขึ้นเรื่อยๆ ภายในเวลา 10 ปี คือในปี พ.ศ. 2556 ต้นทุนดังกล่าวก็จะพอกพูนกลายเป็นมูลค่าถึง 21.48 พันล้านดอลลาร์ หรือประมาณ 751.8 แสนล้านบาท จะเห็นได้ว่าต้นทุนการบำบัดที่เกิดจากมลพิษด้านก๊าซเรือนกระจก และ มลพิษทาง

น้ำนั้นมีส่วนสูงที่สุด หรือประมาณอย่างละ ร้อยละ 40 ของต้นทุนทั้งหมด รองลงมาก็เป็นต้นทุนด้านการกำจัดกากขยะประมาณร้อยละ 14 ของต้นทุนทั้งหมด

เมื่อนำเอาผลจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการทำความตกลง JTEPA มาคำนวณ พบว่า มลพิษทุกตัวเพิ่มขึ้น ส่งผลให้มูลค่าการบำบัดเพิ่มขึ้น โดยต้นทุนบำบัดที่เกี่ยวข้องกับก๊าซเรือนกระจกและน้ำเสีย (NO_x) ยังคงมีสัดส่วนที่สูงที่สุด และมีขนาดเพิ่มขึ้นมากที่สุด JTEPA ทำให้ต้นทุนการบำบัดมลพิษของอุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์ โดยรวมเพิ่มขึ้นอีก 272 ล้านดอลลาร์ในปี พ.ศ. 2553 และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็น 1.875 พันล้านดอลลาร์ในปี พ.ศ. 2556 อย่างไรก็ตาม real GDP สุทธิ (ที่เป็นการหักผลของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยต้นทุนผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม) ก็ยังคงเพิ่มขึ้นโดยตลอดและจะมีค่าประมาณ 1,046.27 พันล้านดอลลาร์ในปี พ.ศ. 2556

สรุปและอภิปรายผล

การทำความตกลงการค้าเสรีที่เน้นแต่ผลทางด้านการค้า โดยมิได้พิจารณาว่าประเทศไทยนั้นยังได้มีการทำความตกลงด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่อาจมีข้อบัพที่ขัดแย้งกันกับความตกลงการค้าเสรีได้ รวมทั้งอาจขัดแย้งกับการบังคับใช้กฎหมายภายในของไทยเองที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลเสียหายทั้งในแง่การบังคับกฎหมายและสร้างต้นทุนทางเศรษฐกิจและต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่ตามมาได้อีกมาก

การเปิดการค้าเสรีตามความตกลง JTEPA ส่งผลให้เศรษฐกิจของทั้งสองประเทศเติบโตเร็วขึ้นกว่าเดิม ทำให้อุปสงค์ต่อการส่งออกคอมพิวเตอร์ของไทยเพิ่มสูงขึ้น และกระตุ้นการผลิตของประเทศให้เพิ่มขึ้น ปริมาณการผลิตที่

เพิ่มขึ้นจึงทำให้ปริมาณการปลดปล่อยมลพิษต่างๆ เพิ่มตามไปด้วย ส่งผลให้มูลค่าผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นด้วยเป็นเงาตามตัว

แม้ว่ามูลค่าสุทธิของผลผลิตมวลรวมประชาชาติ หรือ GDP ของไทยในช่วงที่ทำการศึกษาดังกล่าวจะยังคงเป็นบวกและเพิ่มขึ้นจากความตกลง JTEPA ก็ตาม แต่การคำนวณดังกล่าวนั้นมีเพียงเฉพาะอุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นเพียงภาคการผลิตเดียว หากเราสามารถคำนวณผลกระทบของภาคการผลิตอื่นๆ มาร่วมประกอบด้วยก็ไม่แน่ว่าผลประโยชน์สุทธิจะยังคงเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอนหรือไม่

อย่างไรก็ดีการประเมินต้นทุนที่ได้ทำการประเมินในแบบจำลองนี้ ยังไม่รวมถึงผลกระทบต่อความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการสะสมทำลายสภาพแวดล้อม จนไม่สามารถบำบัดให้กลับคืนได้ และการประเมินดังกล่าวยังไม่มีข้อมูลที่เพียงพอในการที่เชื่อมโยงผลของมลพิษดังกล่าว ที่อาจมีต่อสุขภาพของประชาชน และประสิทธิภาพในการทำงานได้ แต่ก็มีได้หมายความว่าต้นทุนดังกล่าวไม่มีอยู่ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาต่อโดยตรงในลักษณะนี้ต่อไปให้ครอบคลุมครบถ้วนมากยิ่งขึ้นในอนาคต

ดังนั้นการพิจารณาความคุ้มค่าของการทำความตกลงการค้าเสรีโดยมิได้คำนึงถึงผลทางด้านสิ่งแวดล้อมดังที่มักทำกันอยู่ทั่วไปนั้น ย่อมจะเป็นการตัดสินใจที่ยังไม่มีข้อมูลที่เพียงพอที่จะสรุปว่าประเทศไทยได้รับประโยชน์สุทธิจากการทำความตกลงเหล่านั้นหรือไม่

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยชิ้นนี้ประสบกับอุปสรรคค่อนข้างมาก จากปัญหาความไม่สมบูรณ์ของข้อมูลแทบจะทุกด้าน โดยเฉพาะข้อมูลพื้นฐานของอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งขาดการรวบรวมอย่างเป็นระบบ การเก็บข้อมูลยังไม่สัมพันธ์กัน

นอกจากนี้ยังขาดงานการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแบบตลอดวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Life Cycle Assessment: LCA) ของอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ในกรณีของไทย รวมทั้งต้นทุนการบำบัดที่เหมาะสมกับกรณีของไทย และท้ายที่สุดประเทศไทยยังขาดข้อมูลที่เชื่อมโยงผลของมลพิษและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆ เช่น ผลของปริมาณกากมลพิษสารเคมีที่ชัดเจนว่าหากมีปริมาณหรือความเข้มข้นเพิ่มขึ้นในระดับภาพรวมของประเทศ จะส่งผลกระทบต่อโอกาสในการเจ็บป่วยหรือทำให้เกิดความเป็นพิษของแหล่งน้ำต่างๆ

ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอย่างไร ทำให้ไม่สามารถประเมินผลกระทบต่อเหล่านี้ได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ข้างต้นให้ครบถ้วน และมีความยาวของข้อมูลที่เพียงพอต่อการใช้ในการประมาณการที่แม่นยำยิ่งขึ้น รวมทั้งต้องทำการศึกษาลักษณะเดียวกันนี้สำหรับอุตสาหกรรมอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสูงด้วย เช่น อุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ หรืออุตสาหกรรมที่มีการใช้พลังงานและปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกในสัดส่วนสูงเพื่อให้การประเมินผลกระทบต่อครบถ้วนยิ่งขึ้น.

การกลายมาของระบบลูกขุนในคดีอาญา

นุตประวีณ์ สมดี *

เมื่อวันที่ 17 พ.ย. 2553 คณะลูกขุนของศาลแขวงจังหวัดโยโกฮาม่า ได้ตัดสินให้ชายวัย 32 ปี รับโทษประหารชีวิตในความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ซึ่งเป็นการตัดสินโทษประหารชีวิตครั้งแรกภายใต้ระบบลูกขุนที่ได้นำกลับมาใช้อีกครั้งในญี่ปุ่น ที่มีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 21 พ.ค. 2552¹

ระบบลูกขุน (Lay Judge System) หรือ “saibanin” ที่ญี่ปุ่นนำมาปรับใช้นั้น เป็นระบบที่ให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาคดี ซึ่งคณะลูกขุนจะประกอบด้วยลูกขุน (lay judge) 6 คน และมีผู้พิพากษาอาชีพ 3 คน รวมเป็น 9 คน โดยลูกขุนจะนั่งพร้อมกับผู้พิพากษาในกระบวนการพิจารณา โดยมีผู้พิพากษาอาชีพคอยให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาในข้อกฎหมาย ทั้งนี้ในการกำหนดบทลงโทษผู้กระทำผิด ไม่ว่าจะรับโทษปรับ จำคุก หรือประหารชีวิตในแต่ละครั้งจะยึดหลักการเสียงเป็นข้างมาก ที่ต้องมีเสียงของผู้พิพากษาอาชีพ อย่างน้อย

1 เสียง ประกอบอยู่ด้วย กล่าวได้ว่าคณะลูกขุนไม่ใช่มีเพียงหน้าที่ชี้ขาดปัญหาข้อเท็จจริง (guilty or not guilty) ว่าผู้กระทำผิดได้กระทำความผิดหรือไม่เท่านั้น แต่ยังมีส่วนในการกำหนดบทลงโทษทางกฎหมายอีกด้วย² ซึ่งจะแตกต่างกับระบบลูกขุนของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ (jury system) ที่คณะลูกขุนมีหน้าที่เพียงชี้ขาดปัญหาข้อเท็จจริงเท่านั้น

สำหรับการเลือกบุคคลผู้ที่จะมาเป็นลูกขุนในแต่ละปี จะเลือกจากบัญชีรายชื่อผู้ลงทะเบียนเลือกตั้งที่รวบรวมมาจากคณะกรรมการสรรหาของศาลแขวงต่างๆ ซึ่งเป็นการเลือกแบบสุ่ม ในแต่ละครั้งจะมีผู้ถูกเลือกมาก่อน 50 คน หลังจากนั้นจะมีการทดสอบความเหมาะสมด้วยการตอบแบบสอบถาม และท้ายที่สุดเหลือ 6 คน และตัวสำรองอีก 6 คน ซึ่งโดยทั่วไปบุคคลผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะถูกเลือกมาเป็นลูกขุนต้องเป็นพลเมืองญี่ปุ่น อายุ 20 ปีขึ้นไป อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป, นักศึกษา, ผู้ที่เคยทำหน้าที่ลูกขุนมาแล้ว ในช่วง 5 ปี, ผู้ที่อยู่

* ผู้ช่วยผู้ประสานงานโครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น

¹ “First death penalty handed down by lay judges” The Japan Times Online, Nov.17, 2010.

² Yamamura, Eiji, “What discourages participation in the lay judge system (Saiban'in seido) of Japan? : an interaction effect between the secrecy requirement and social network.”

มาใช้ เช่น ระบบลูกขุนที่ญี่ปุ่นนำมาใช้นั้นเหมือนเป็นการยึดเยียดให้ประชาชนในลักษณะบนลงล่าง จากชนชั้นนำโนโตเกียวกวโดยผ่านหน่วยงานราชการอย่างศาล ไม่เหมือนกับในตะวันตกที่ระบบลูกขุนเกิดจากการต่อรองกันระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง⁷, การที่ระบบนี้มีหลักการห้ามให้ลูกขุนเผยแพร่ความลับเกี่ยวกับคดี ถ้าฝ่าฝืนจะมีบทลงโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือนหรือปรับไม่เกิน 5 แสนเยน ก็มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นเรื่องที่ทำได้ยากและมีการลงโทษที่รุนแรงเกินไปส่งผลให้หลายคนไม่อยากเป็นลูกขุนและเป็นการกีดกันการมีส่วนร่วมของประชาชนไปในตัว⁸, รัฐบาลให้เงินชดเชยไม่เพียงพอในกรณีคนที่จะไปทำหน้าที่ลูกขุนและต้องหยุดกิจการในช่วงปฏิบัติหน้าที่⁹ เป็นต้น

จากข้อเท็จจริงข้างต้นก็ทำให้เห็นว่าประเทศญี่ปุ่นได้พยายามจะปฏิรูประบบกฎหมายภายในของประเทศให้สอดคล้องกับหลักการของประเทศที่พัฒนาแล้วหลายๆ ประเทศ เช่น เยอรมนี ฝรั่งเศส สหรัฐฯ อังกฤษ ที่ได้ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในกระบวนการพิจารณา ซึ่งแน่นอนว่าย่อมมีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยโดยนำเสนอในมุมมองที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ผู้เขียนมองว่านี่ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการให้

ภาคประชาชนได้มีส่วนในการกำหนดบทลงโทษและตรวจสอบคำตัดสินของศาล โดยเฉพาะในคดีอาญา ที่มีบทลงโทษอันกระทบสิทธิและเสรีภาพของประชาชนโดยตรง และยังทำให้ “หลักการฟังความจากทุกฝ่าย” ในชั้นศาลมีประสิทธิภาพมากขึ้น กล่าวคือ การที่ผู้ถูกกล่าวหาจะกลายเป็นผู้กระทำความผิดได้นั้น ต้องได้รับการชี้ขาดข้อเท็จจริงจากศาล โดยศาลต้องรับฟังพยานหลักฐานของทั้งผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งเมื่อศาลมีเสียงจากประชาชนเข้ามาถ่วงดุลและร่วมฟังแล้ว ก็ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่มากขึ้น เนื่องจากเขาถูกรับประกันว่าเสียงของเขาจะถูกฟังจากตัวแทนของประชาชน นั่นคือลูกขุน ซึ่งใกล้ชิดกับเรื่องราวและมีประสบการณ์ต่างๆ ย่อมจะเข้าถึงและเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดีกว่าผู้พิพากษาที่ถูกมองว่าเชี่ยวชาญทางกฎหมาย นอกจากนี้อาจจะมองได้ว่าการปฏิรูปดังกล่าวก็เหมือนเป็นการทำให้หน้าที่ของประชาชนเกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อย การป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางอาญามั่นชัดเจนมากขึ้นในทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้นคดีจนถึงขั้นตัดสินคดี ซึ่งแต่เดิมฝ่ายรัฐเป็นผู้มีบทบาทหลักในหน้าที่ดังกล่าว.

เอกสารอ้างอิง

“Face of the lay judge system” Editorial , The Japan Times Online, Feb. 18, 2007.

“First death penalty handed down by lay judges” The Japan Times Online, Nov.17, 2010.

⁷ อ้างแล้ว

⁸ Yamamura, Eiji, อ้างแล้ว

⁹ “Group protests against lay judge system” <http://www.japanprobe.com/2009/04/23/group-protests-against-lay-judge-system>

“Group protests against lay judge system” <http://www.japanprobe.com/2009/04/23/group-protests-against-lay-judge-system/>

“Juries in Japan” , http://en.wikipedia.org/wiki/Juries_in_Japan

“ระบบลูกขุนใหม่ในญี่ปุ่น กำลังทำให้วิธีการพิจารณาคดีอาชญากรเปลี่ยนแปลงไป” 4 ก.ค 2553. <http://www.voanews.com/thai/news/a-47-2009-07-04-voa2-90648614.html>

Adam Richards “2008: Lay judge system” The Japan Times Online, Dec.24, 2008. <http://neojaponisme.com/2008/12/24/2008-lay-judge-system/>

Alex Martin “Historic change puts justice in public hands” The Japan Times Online, May 12, 2009.

Eric Johnston “Early jury system tests fell short” The Japan Times Online, May 13, 2009.

Eric Johnston “Like lay judges, court interpreter system still in nascency” The Japan Times Online, May 16, 2009.

<http://neojaponisme.com/2008/12/24/2008-lay-judge-system/>

Natsuko Fukue and Mariko Kato “Determining sentences seen as lay judges’ hardest task” The Japan Times Online, May 14, 2009.

Setsuko Kamika “Day of public reckoning in criminal trial process looms” The Japan Times Online, May 12, 2009.

Yamamura, Eiji, “What discourages participation in the lay judge system (Saiban’in seido) of Japan? : an interaction effect between the secrecy requirement and social network.” MPRA Paper No. 15920, posted 26 June 2009.

วัชรินทร์ ลังสีแก้ว และไกรพันธุ์ พรหมานุกูล “ลูกขุนญี่ปุ่น” มติชน, 3 ก.ค 2551.

Globalization and Sustainability

เอกสิทธิ์ หนูนุกัถ์ *

การรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลายเป็นกระแสที่ทั่วโลกมีฉันทามติร่วมกัน มีการริเริ่มและปฏิบัติมาตรการรักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรอย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตาม นอกจากกระแส green แล้ว ยังมีกระแส globalization ที่มาก่อนและยังคงแผ่ขยายอิทธิพลต่อเนื่องจนผู้คนคุ้นชินเป็นปกติ ซึ่งมีนักวิชาการชาวเยอรมนีชื่อ Wolfgang Sachs ตั้งคำถามกับโลกาภิวัตน์ว่ามีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ อย่างไร

คำถามและคำอธิบายเรื่องดังกล่าวปรากฏอยู่ทั้งในงานเขียนและงานพูดของ Sachs อย่างต่อเนื่อง ในส่วนของบทความนี้ นำข้อสรุปของเขามาจากบทความชื่อ **Globalization and Sustainability** ตีพิมพ์โดย the Heinrich Boell Foundation ในปี 2000

โลกก่อนโลกาภิวัตน์

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความไม่สะดวกในการเดินทางและการติดต่อสื่อสาร และพรมแดนของรัฐชาติ ทำให้โลกเคยเป็นสถานที่ที่มี

อุปสรรคในการเข้าถึง ก่อนจะถึงยุคโลกาภิวัตน์ หลังจากทศวรรษที่ 70s อุปสรรคต่างๆ ทั้งในด้านกายภาพและในด้านกฎหมาย กถูกระเบียบได้ถูกทำลายลงอย่างต่อเนื่อง เศรษฐกิจข้ามชาติช่วยถากถางหนทางไปสู่การเปิดพรมแดนของรัฐชาติด้วยการกำจัดอุปสรรคทางการค้า หลังการกำเนิดของ GATT และ WTO สินค้าและทุนเคลื่อนย้ายได้อย่างเสรีมากขึ้น ด้วยอุดมคติว่าตลาดเสรีและกลไกตลาดจะนำชีวิตที่ดีกว่ามาให้ เป้าหมายของบุคคลที่เชื่อในแนวคิดดังกล่าว คือต้องทำให้โลกมีมาตรฐานเดียวกัน ใช้กฎกติกาเดียวกันทั่วโลก

ประสิทธิภาพในการผลิต นำไปสู่การใช้ที่มากขึ้น

โลกาภิวัตน์ทำให้การผลิตมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อปราศจากอุปสรรคที่ขวางกั้นการเคลื่อนย้ายของทุนและสินค้า โลกทั้งใบกลายเป็นตลาด ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้การแข่งขันของผู้ผลิตกลายเป็นการแข่งขันในระดับโลกด้วยผู้ผลิตที่ด้อยประสิทธิภาพและใช้ทรัพยากรอย่าง

* ผู้ประสานงานโครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น

สิ้นเปลืองจะถูกทำให้หายไปจากตลาด ในแง่นี้ โลกาภิวัตน์มีผลทำให้สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

โลกาภิวัตน์เร่งการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจโลก กระจายห่วงโซ่ของการเพิ่มมูลค่าสินค้าไปทั่วโลก ทำให้เกิดการขยายการลงทุน การทำกำไรเป็นไปได้มากขึ้นด้วยการขยายตลาดไปยังต่างประเทศ การค้าการลงทุนในต่างประเทศทำให้ประเทศเป้าหมายต้องมีการปรับโครงสร้างพื้นฐาน การใช้พลังงานและทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก ดังนั้น โลกาภิวัตน์มีผลให้ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อหน่วย แต่การขยายการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมากก็ยิ่งทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มากขึ้น

การค้าการลงทุนระหว่างประเทศนำไปสู่การผลาญทรัพยากร

ประเทศกำลังพัฒนามักจะเลือกผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในนามการพัฒนามากกว่าสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญกับความสามารถในการแข่งขัน การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มากกว่าการรักษาธรรมชาติ ในที่สุดสิ่งแวดล้อมกลายเป็นอุปสรรคทางการค้า (กรณีการประท้วงของชุมชนมาตาปูตของไต้หวันน่าจะเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในประเด็นนี้) บางประเทศถึงขนาดขายทรัพยากรธรรมชาติแลกเปลี่ยนกับเงินอย่างเปิดเผย ทั้งในรูปแบบของการสมัครใจขาย เช่น การขายสิทธิในการทำประมงของประเทศเซเนกัล ลัมปทานป่าไม้ในซิวลี และถูกบังคับขายผ่านองค์กรระหว่างประเทศเช่น IMF กล่าวโดยสรุป

คือ ตลาดโลกกดดันให้มีการใช้และขายทรัพยากร แลกเงิน

Cyber space ยิ่งทำให้เดินทางกันมากขึ้น

ครั้งหนึ่ง ผู้ผลิตกระดาษเคยวิตกกังวลว่าการแพร่หลายของคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต จะทำให้มีการใช้กระดาษน้อยลง เพราะสามารถดูเอกสารผ่านอุปกรณ์ต่างๆ ได้ แต่ในความเป็นจริงคือ กลับมีการใช้กระดาษมากขึ้น เพื่อที่จะพิมพ์ข้อมูลจำนวนมากที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต เช่นเกี่ยวกับการเดินทาง การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วยเครือข่ายใน Cyber space ยิ่งทำให้ผู้คนเดินทางกันมากขึ้น มากกว่าจะมาแทนที่การเดินทางติดต่อกัน การขยายตัวของการค้า ทำให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจการบินและการขนส่ง ซึ่งก็จะนำไปสู่การบริโภคทรัพยากรที่มากขึ้น

วิธธรรณจิงรักย์โลก

นอกจากประเด็น เรื่อง การบริโภคทรัพยากรที่มากขึ้นแล้ว โลกาภิวัตน์ยังทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นในโลกด้วยการยึดครองอาณานิคมด้านทรัพยากร ผ่านการลดกฎระเบียบ การสร้างกฎเกณฑ์ใหม่ หรือกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิบัตร หรือการเกิดความไม่เป็นธรรมในโครงสร้างการใช้และได้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ต้นทุนและประโยชน์มักจะเกิดขึ้นคนละที่กัน ประเทศผู้บริโภคได้ประโยชน์มากจากสินค้าราคาถูก ในขณะทีประเทศผู้ผลิตจะแบกรับต้นทุน

ด้านสิ่งแวดล้อมไว้มากแต่ได้ประโยชน์น้อย การ
รักษาสิ่งแวดล้อมจึงไม่สามารถแยกออกจากการ
สร้างความเป็นธรรม

โลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมาก
กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้คนเห็นภาพการพัฒนา
อย่างไม่มีขีดจำกัดและไร้ขอบเขต ในขณะที่โลก
และสิ่งแวดล้อมมีความจำกัดในการแบกรับต้นทุน
ดังกล่าว สภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันคือการที่วาท-
กรรมการพัฒนาด้วยระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์

ครอบโลก ผลลัพธ์พยากรณ์จำกัด ในนามของ
การพัฒนาและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
ทางออกของปัญหาที่ Sachs ได้เสนอไว้คือ ต้อง
สร้างความเป็นธรรมขึ้นในโลก ปลดปล่อยประเทศ
กำลังพัฒนาจากการถูกขูดรีดทรัพยากรธรรมชาติ
และเลือกทางรอดของโลก ด้วยนโยบายการ
พัฒนาที่ไม่หลงติดกับตัวเลขความเจริญเติบโต
ทางเศรษฐกิจ.

■ รอบคาสตราจารย์ ดร.โรสาร์ตน์ จารุสมบัติ

อาจารย์ประจำภาควิชาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลงานวิจัยล่าสุด

- การศึกษาเครื่องมือและกลไกทางด้านเศรษฐศาสตร์และกฎหมายเพื่อการแก้ไขปัญหา และลดปัญหาโลกร้อน และข้อเสนอสำหรับประเทศไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2553)
- การบริหารงานภาครัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2553)
- ศักยภาพองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อม : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตควบคุมมลพิษในเขตปริมณฑล. สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (2553)

■ รอบคาสตราจารย์ ดร.เขยנית์ ต้นติวัลดาการ

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลงานวิจัยล่าสุด

- การพัฒนาวิธีการประเมินความรับผิดชอบร่วมในการปล่อยก๊าซเรือนกระจก จากอุตสาหกรรมระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา, ท่านผู้หญิง ดร.สุธาวัลย์ เต็ดยีร์ไทย และ บัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์ บรรณารักษ์, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม (2552)
- โครงการการศึกษารายละเอียดกระบวนการเข้าร่วมภาคีสมาชิกความตกลง ว่าด้วยการจัดซื้อโดยรัฐในองค์การการค้าโลกของประเทศไทย เสนอต่อกรมบัญชีกลางโดยศูนย์บริการวิชาการเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2552)
- โครงการการประเมินความรับผิดชอบร่วมในการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ตามสัดส่วนการบริโภคชาวไทยและประเทศคู่ค้าสำคัญ และการระบุกิจกรรมการบริโภคภายในประเทศที่เป็นสาเหตุหลักของก๊าซเรือนกระจก, จัดทำโดย สถาบันธรรมรัฐเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม, ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2553)
- “การสำรวจและประเมินสถานะความรู้ด้านนโยบายและเครื่องมือในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม,” ในเอกสารสัมมนาทางวิชาการประจำปี 2553 ครั้งที่ 33 เรื่อง “สิ่งแวดล้อมกับเศรษฐกิจไทย : ผลกระทบและแนวทางป้องกัน” เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2553 หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

▣ **Prof. Dr. Takashi Shiraishi**

กรรมการบริหาร คณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
สำนักนายกรัฐมนตรี ประเทศญี่ปุ่น

President of IDE-JETRO

Research Field: International Relations and Politics in Asia

Major Works:

- An Age in Motion: Popular Radicalism in Java 1912-1926, Ithaca: Cornell University Press, 1990
- Network Power: Japan and Asia, co-edited with Peter J. Katzenstein, Ithaca: Cornell University Press, 1997
- After the Crisis: Hegemony, Technocracy, and Governance in Southeast Asia, co-edited with Patricio Abinales, Kyoto: Kyoto University Press, 2005
- Beyond Japan: The Dynamics of East Asian Regionalism, co-edited with Peter J. Katzenstein, Ithaca: Cornell University Press, 2006

▣ **ชาญวิทย์ เวชชาชีวะ**

พนักงานคดีปกครองปฏิบัติการ สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานศาลปกครอง

E-mail : snooker@rocketmail.com

▣ **ธัญธิตา แซ่มสิริ**

นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Committee Member of Japan club, Australian National University (ANU)

E-Mail : thanita22@hotmail.com

เจ้าของ : โครงการสันติไมตรี ไทย-ญี่ปุ่น (สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย)

ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ศิริพร วัชชวลกุล

กองบรรณาธิการ : เอกสิทธิ์ หนูนาคำดี, นุตประวีณ์ สมดี, สิริบทพิทย์ นรินทร์ศิลป์ และสกุลกร ยาไทย

วัตถุประสงค์ : เพื่อเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ผลงานวิจัย บทความและสาระความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับญี่ปุ่นแก่ผู้กำหนดนโยบาย ข้าราชการ และผู้ที่สนใจทั่วไป

สถานที่ติดต่อ : โครงการสันติไมตรี ไทย-ญี่ปุ่น ห้อง 608 ชั้น 6 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทรศัพท์/โทรสาร : 0-2221-2422
E-mail address : japanwatchproject@gmail.com

website : www.japanwatch.org

ออกแบบ : บริษัท สร้างสื่อ จำกัด 17/118 ซอยประดิพัทธ์ 1 สามเสนใน พญาไท กรุงเทพฯ 10400

The Other Side of the Sun

Source : <http://www.daylife.com/photo/0dvMcd540X6jU>